

Help

Hilfe zur Selbsthilfe

Ministarstvo
socijalnog staranja,
brige o porodici
i demografije

**ANALIZA POSTOJEĆIH POTREBA U OBRAZOVNIM
USTANOVAMA, SA POSEBNIM FOKUSOM NA IZAZOVE
SA KOJIMA SE SUOČAVAJU UČENICI, RODITELJI
I ŠKOLSKI KADAR U CILJU POTVRĐIVANJA
OPRAVDANOSTI
ZA ANGAŽOVANJE SOCIJALNIH RADNIKA
U OBRAZOVNI SISTEM**

Ministarstvo
socijalnog staranja,
brige o porodici
i demografije

**ANALIZA POSTOJEĆIH POTREBA U OBRAZOVNIM
USTANOVAMA, SA POSEBNIM FOKUSOM NA IZAZOVE
SA KOJIMA SE SUOČAVAJU UČENICI, RODITELJI
I ŠKOLSKI KADAR U CILJU POTVRĐIVANJA
OPRAVDANOSTI
ZA ANGAŽOVANJE SOCIJALNIH RADNIKA
U OBRAZOVNI SISTEM**

Pripremio i obradio:

Institut za projekte analize i studije- IPAS

Narodnih heroja 15A

81400 Nikšić

www.ipasmne.me

ipasmne@gmail.com

Obradivači

Doc dr Tatjana Vujović

Mr Tanja Ognjenović

Vera Mirković

Dajana Todorović

Grafičko oblikovanje:

Boris Boričić

Štampa:

ALFA Print - Berane

Naručilac:

Help Montenegro

Bulevar Knjaza Danila Petrovića 13/15

81000 Podgorica

P-MNE-183-24-26-3

Istraživanje i publikaciju su podržali: Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije, Zavod za zapošljavanje Crne Gore i opštine Budva, Berane, Herceg Novi, Nikšić, Pljevlja, Podgorica i Ulcinj

Sadržaj

1. UVOD.....	9
2. PREDMET I CILJ ISTRAŽIVANJA	11
3. ANALIZA MEĐUNARODNIH MODELA	
UKLJUČIVANJA SOCIJALNIH RADNIKA	
U OBRAZOVNI SISTEM I IDENTIFIKACIJA PRIMJERA	
DOBRE PRAKSE PRIMJENJIVIH U CRNOJ GORI	17
3.1. Relevantna istraživanja i stručne analize iz Hrvatske i Slovenije	17
3.2. Analiza međunarodnih iskustava i modela angažovanja socijalnih radnika u vaspitno obrazovnim ustanovama	19
3.2.1. Primjeri dobre prakse uključivanja socijalnih radnika u obrazovni sistem u zemljama regiona	20
4. PRAVNI I INSTITUCIONALNI OKVIR	25
4.1. Pravni okvir	26
4.2. Institucionalni okvir	31
5. ULOGA I ZNAČAJ VASPITNO OBRAZOVNIH USTANOVA	33
5.1. Socijalni rad u vaspitno obrazovnim ustanovama	34
5.2. Zadaci i ciljevi socijalnog radnika	35
5.3. Kompetencije socijalnih radnika za rad u vaspitno obrazovnim ustanovama	37
6. REZULTATI EMPIRIJSKOG ISTRAŽIVANJA	
O OPRAVDANOSTI ANGAŽOVANJA SOCIJALNOG RADNIKA	
U ŠKOLAMA KOJE POHAĐAJU UČENICI RE POPULACIJE	41
6.1. Socio demografska i sociološka obilježja	41
6.2. Distribucija ispitanika prema zanimanju	41
6.3. Izazovi sa kojim se susreće nastavni kadar u radu s djecom i roditeljima, a za koje bi socijalni radnici mogli uspješno riješiti	46
6.4. Problemi učenika i ispoljavanje agresivnosti	47
6.5. Pomoć roditeljima u obavljanju vaspitne funkcije	49
6.6. Socijalna integracija učenika	49
6.7. Analiza povezanosti između izražene socijalne problematike učenika i potrebe za uvođenjem socijalnog radnika	50

6.7.1. Stavovi zaposlenih u osnovnim školama o procjeni za intervencije koje bi im bilo potrebno sprovesti od strane socijalnih radnika	51
7. PROCJENA KADROVSKIH I FINANSIJSKIH KAPACITETA ZA IMPLEMENTACIJU OVAKVOG MODELA U CRNOGORSKI OBRAZOVNI SISTEM	55
7.1. SWOT analiza zapošljavanja sociologa i socijalnih radnika u obrazovanju	57
7.2. Model raspodjele kadra	58
7.3. Finansijska analiza	58
8. PREPORUKE I SMJERNICE ZA BUDUĆE PROCESSE KAKO BI SE POBOLJŠALA INKLUZIJA I OSNAŽIVANJE MARGINALIZOVANIH ZAJEDNICA U OPŠTINAMA BUDVA, BERANE, HERCEG NOVI, NIKŠIĆ, PLJEVLJA, PODGORICA I ULCINJ	61
8.1. Mogućnosti za unapređenje modela podrške kroz angažovanje socijalnih radnika	62
8.2. Smjernice za buduća istraživanja o efektima angažovanja socijalnih radnika u školama	63
9. ZAKLJUČAK	65
10. IZVORI	67
11. PRILOZI	71

SAŽETAK

HELP u Crnoj Gori, na inicijativu Ministarstva socijalnog staranja, brige o porodici i demografije, sproveo je istraživanje s ciljem izrade Analize postojećih potreba u obrazovnim ustanovama. Poseban fokus istraživanja bio je na izazovima sa kojima se suočavaju učenici, roditelji i nastavni kadar, kako bi se sagledala i potvrdila opravdanost angažovanja socijalnih radnika u obrazovnom sistemu.

Polazeći od multidisciplinarnog pristupa radu sa djecom i mladima, naročito u obrazovnom okruženju, socijalni radnici predstavljaju značajan resurs u očuvanju i unaprjeđenju mentalnog zdravlja učenika, prevenciji vršnjačkog nasilja, pružanju podrške porodicama i osnaživanju djece iz ranjivih društvenih grupa. Njihova uloga posebno dobija na značaju kada je riječ o djeci iz romske i egipćanske zajednice, koja se često suočavaju sa dodatnim preprekama u procesu obrazovanja i socijalne inkluzije.

Imajući to u vidu, pitanje sistemskog angažovanja socijalnih radnika u obrazovnim ustanovama nameće se kao važan preduslov za unaprjeđenje kvaliteta obrazovno-vaspitnog procesa i pružanje sveobuhvatne podrške učenicima, njihovim porodicama i školskom osoblju.

Analiza je sprovedena kroz:

- Prikupljanje podataka i konsultacija sa relevantnim akterima, uključujući centre za socijalni rad, uprave škola, stručne službe...;
- Analizu međunarodnih praksi koje su pokazale pozitivne rezultate kada je riječ o prisustvu socijalnih radnika u školama;
- Procjenu kadrovskih i finansijskih kapaciteta za implementaciju ovakvog modela u crnogorski obrazovni sistem.
- Opštine u kojima je sprovedeno istraživanje su:

Cilj istraživanja je da se stekne dublje razumijevanje problema sa kojima se djeca suočavaju u porodici, ličnom životu i/ili školskom okruženju, a koje stručni saradnici prepoznaju kao izazove koji prevazilaze njihove nadležnosti i profesionalne kompetencije. Istraživanje ima za cilj da utvrdi u kojoj mjeri bi angažovanje socijalnih radnika doprinijelo adekvatnijem odgovoru na ove izazove i obezbjeđivanju potrebne podrške djeci, njihovim porodicama i školama.

U skladu sa definisanim ciljem, formulisana su sljedeća istraživačka pitanja:

- Sa kojim se izazovima stručni saradnici susreću u neposrednom radu sa djecom i njihovim roditeljima, a koje smatraju da ne spadaju u okvir njihovih profesionalnih nadležnosti i odgovornosti, te da bi ih

- socijalni radnici mogli efikasnije prepoznati i adresirati?
- Koje oblike podrške, intervencija i stručnih aktivnosti stručni saradnici zaposleni u obrazovnom sistemu procjenjuju kao neophodne, a koje bi, prema njihovom mišljenju, trebalo da sprovedu socijalni radnici u okviru školskog sistema?

Postavljena istraživačka pitanja usmjerena su **na identifikovanje potreba škola za dodatnim stručnim kapacitetima**, kao i na sagledavanje potencijalnog doprinosa socijalnog rada u unapređenju podrške djeci, porodicama i obrazovnim ustanovama.

Škola je mjesto koje omogućava rano prepoznavanje i prevenciju brojnih razvojnih rizika djeteta i podrazumijeva prepoznavanje ranih socijalnih intervencija kojima se može osnažiti ne samo dijete, već i roditelji i porodice u riziku, a sve za uspješnije suočavanje s ličnim, porodičnim i društvenim izazovima.

Socijalni rad je profesija usmjerena na prepoznavanje socijalnih rizika i rad s djecom i porodicama koji žive u siromaštvu i riziku od socijalne isključenosti, nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja. Rano prepoznavanje rizika i preduzimanje ranih intervencija prevencija je daljnjih nepoželjnih posljedica života u materijalnoj deprivaciji (siromaštvu), a koje se pojavljuju u procesu obrazovanja i životnom vijeku djeteta (odustajanje od daljeg školovanja, problemi u ponašanju, nasilno ponašanje, teškoće u kontroli emocija i kontroli ljutnje, slabiji školski uspjeh, stigmatizacija i dr. te ostanka u začaranom krugu siromaštva, nezaposlenosti, većih javnih izdataka (u sistemu zdravstva, socijalne i dječje zaštite i sl.). Škola kao socijalni prostor u kojem se odvija obrazovanje i socijalizacija djece, mjesto je koje omogućava rano prepoznavanje i prevenciju brojnih razvojnih rizika djeteta i preduzimanje ranih socijalnih intervencija kojima se može osnažiti ne samo dijete, već i roditelji i porodice u riziku, a za uspješnije suočavanje s ličnim, porodičnim i društvenim izazovima.

Socijalni rad u vaspitno obrazovnim ustanovama predstavlja specijalizovano područje unutar profesije socijalnog rada, koje je usmjereno na unaprjeđenje obrazovnog i psihosocijalnog okruženja u školama, naglašavajući osnaživanje odnosa među nastavnicima, učenicima i njihovim roditeljima. Socijalna slika u našim školama, specifičnosti problema u saradnji s učenicima i njihovim roditeljima, rizici od siromaštva, socijalne isključenosti, nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja ukazuju na potrebu za socijalnim radnicima.

Svrha socijalnog rada u vaspitno obrazovnim ustanovama je pružanje profesionalne podrške i pomoći učenicima koji dolaze iz porodica koje su opterećene različitim ekonomskim, socijalnim, zdravstvenim, obrazovnim i brojnim drugim rizicima. Aktivnosti socijalnog rada u funkciji kvalitetnijeg odvijanja vaspitno-obrazovnog procesa odnose se na primjenu autentičnih

metoda i tehnika te discipline na nivoa: na nivou škole kao institucije, na nivou lokalne zajednice te na nivou porodice. Škole su primarno usmjerene na obrazovanje i rijetko se bave porodičnim pitanjima, dok lokalni centri za socijalni rad često nemaju pravovremen pristup informacijama, što može imati dugoročne negativne posljedice za djecu. Sve navedene činjenice upravo i jesu bile motivacija i razlog odnosno cilj ove analize – sve više problema i izazovnih situacija kod djece i među njima koja se pokazuju i u školskom okruženju i podrške zaposlenima osnovnih škola u ophođenju s njima.

Ova analiza daje odgovor na pitanje s kojim se to izazovima susreću stručni saradnici zaposleni u školskim i preškolskim ustanovama na području opština: Budva, Berane, Herceg Novi, Nikšić, Pljevlja, Podgorica i Ulcinj, u radu s djecom i roditeljima te koje intervencije se procjenjuju da bi bilo potrebno sprovoditi od strane socijalnih radnika.

1. UVOD

Romska i egipćanska zajednica čine značajan dio stanovništva Crne Gore, a prema dostupnim procjenama njihov udio iznosi oko jedan odsto ukupne populacije. Zvanični podaci popisa iz 2023. godine, pokazuju da Roma ima 5.629 ili 0,90%, a Egipćana 1.655 ili 0,27% od ukupne populacije. U opštinama koje su bile predmet istraživanja živi 1423 Egipćana i 4985 Roma¹.

Romska i egipćanska zajednica suočavaju se sa različitim oblicima marginalizacije, koji se ogledaju u ekonomskim, obrazovnim i društveno-kulturnim nejednakostima. Ove zajednice i dalje spadaju među najugroženije društvene grupe u brojnim evropskim državama, što su prepoznali Savjet Evrope i Evropska unija. Iz tog razloga, ove međunarodne organizacije kontinuirano sprovode politike i programe usmjerene na unaprjeđenje položaja Roma i Egipćana, pri čemu je poseban akcenat stavljen na sistemsko rješavanje problema sa kojima se suočavaju pripadnici ovih zajednica. Takve aktivnosti realizuju se kako u državama članicama Evropske unije, tako i u zemljama kandidatima za članstvo, sa ciljem unapređenja socijalne uključenosti, jednakih mogućnosti i zaštite ljudskih prava.

Strateški okvir Evropske unije za Rome i Egipćane za period 2021-2030² promoviše jednakost i socio-ekonomska inkluzija romske populacije na nivou Evropske unije. U cilju adresiranja ovih pitanja Evropska komisija (EK), je definisala sedam ciljeva na nivou EU koje je potrebno dostići do 2030. godine. Tri cilja predstavljaju horizontalne ciljeve u oblasti jednakosti, inkluzije i učešća u društvenim tokovima. Četiri preostala cilja su sektorskog karaktera, u oblastima obrazovanja, zapošljavanja, stanovanja i zdravstvene zaštite. Da bi ovi ciljevi bili efektivno implementirani, oni moraju biti praćeni relevantnim indikatorima na osnovu kojih se mjeri postignuti progres u realizaciji ciljeva.

U cilju unapređenja postojećeg stanja i položaja romske i egipćanske zajednice u Crnoj Gori, kao i ostvarivanja Ustavom i drugim pravnim aktima garantovanih prava, te borbe protiv svih oblika diskriminacije i segregacije, Vlada Crne Gore je pripremila Strategiju socijalne inkluzije Roma i Egipćana za period 2021-2025³. Ovom Strategijom definisan je jedan strateški cilj koji glasi: "Poboljšanje socio-ekonomskog i pravnog položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori, kroz izgradnju inkluzivnog i otvorenog društva zasnovanog na borbi i eliminisanju svih oblika diskriminacije, anticiganizma i siromaštva."

¹ Monstat

² EU Roma strateški okvir za period 2021-2030, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_1813

³ Strategija socijalne inkluzije Roma i Egipćana za period 2021-2025

Izveštajem Evropske komisije za 2023. godinu, konstatovano je da su djeca iz romskih i egipćanskih zajednica su u velikoj mjeri uključena u prosjačenje, kao i da su Romi i Egipćani i dalje najugroženiji, a anticiganizam ostaje problem (izvjestaj EK)

Prema najnovijim dostupnim podacima UNICEF-a i Ministarstva prosvjete, nauke i inovacija⁴, iako je u prethodnim godinama ostvaren određeni napredak u uključivanju romske i egipćanske djece u obrazovni sistem, izazovi u pogledu jednakog pristupa, redovnog pohađanja nastave i završavanja obrazovanja i dalje su izraženi. Prema podacima iz Popisa stanovništva 2023. godine i školske statistike za 2024. godinu, oko **91% romske i egipćanske djece pohađa osnovnu školu**, dok je **obuhvat srednjim obrazovanjem svega 27%**. Istovremeno, gotovo **80% djece iz ovih zajednica nije uključeno u predškolsko obrazovanje**, što značajno utiče na njihov kasniji obrazovni razvoj i uspjeh. Poseban problem predstavlja činjenica da ne postoje ažurirani podaci o redovnosti pohađanja nastave, stopama završavanja školovanja i dugoročnim obrazovnim ishodima ove djece. Ovi podaci jasno ukazuju da obrazovni izazovi romske i egipćanske djece nijesu isključivo pedagoške prirode, već predstavljaju složen spoj socijalnih, ekonomskih, porodičnih i razvojnih faktora. Zbog toga škole sve češće imaju potrebu za stručnim kadrom koji posjeduje kompetencije za procjenu socijalnih rizika, savjetodavni rad sa porodicama, koordinaciju međusektorske saradnje i planiranje individualizovane podrške učenicima.

U tom kontekstu, angažovanje socijalnih radnika u obrazovnim ustanovama predstavlja važan mehanizam za unaprjeđenje obrazovne inkluzije. Socijalni radnici mogu doprinijeti ranom prepoznavanju faktora rizika za napuštanje školovanja, jačanju saradnje škole i porodice, pružanju podrške roditeljima, koordinaciji sa centrima za socijalni rad, zdravstvenim ustanovama i lokalnom zajednicom, kao i razvoju preventivnih programa usmjerenih na smanjenje socijalne isključenosti, vršnjačkog nasilja i drugih nepovoljnih pojava koje utiču na obrazovne ishode učenika.

Ovakav pristup prepoznat je i u **Strategiji reforme obrazovanja Crne Gore 2025–2035**, koja među ključnim prioritetima ističe unaprjeđenje inkluzivnog obrazovanja, jačanje stručnih službi u školama, razvoj međusektorske saradnje i obezbjeđivanje sistemske podrške svakom djetetu u skladu sa njegovim potrebama. Rješavanje problema inkluzije Roma/Egipćana zahtijeva pristup koji uključuje napore na nivou države, lokalne zajednice, međunarodne zajednice i civilnog sektora. Implementacijom politika koje promovišu osnaživanje Romskih/Egipćanskih zajednica može se postići stvarna inkluzija Roma/Egipćana i prevazići dugogodišnje izazove s kojima se suočavaju. U cilju postizanja socijalne inkluzije, predviđeni ciljevi i aktivnosti vezano za unaprjeđenje socijalnog i ekonomskog položaja Roma/Egipćana ogledaju se

⁴ <https://www.unicef.org/montenegro/price/obrazovanje-za-svako-dijete>

u sljedećim oblastima: stanovanje, obrazovanje, zdravstvena zaštita, pravni i socijalni status.

Predmetno istraživanje sprovedeno je u periodu maj-jun 2026.godine. Istraživanjem su sakupljeni nalazi u detaljni izvještaj koji ističu ključna pitanja, izazove i pokazatelje koji se odnose na romsku i egipćansku populaciju u ciljanim opštinama. Detaljno su opisane postojeće potrebe u obrazovnim ustanovama, sa posebnim fokusom na izazove sa kojima se suočavaju učenici, roditelji i školski kadar u cilju potvrđivanja opravdanost za angažovanje socijalnih radnika u obrazovni sistem. Razvijene su preporuke zasnovane na dokazima za javne politike i intervencije usmjerene na poboljšanje socijalnih i ekonomskih uslova za romsku i egipatsku populaciju, kao i opravdanost za angažovanje socijalnih radnika u obrazovni sistem i predložene izvodljive smjernice za buduće procese kako bi se poboljšala inkluzija i osnaživanje marginalizovanih zajednica u opštinama Budva, Berane, Herceg Novi, Nikšić, Pljevlja, Podgorica i Ulcinj.

2. PREDMET I CILJ ISTRAŽIVANJA

Predmet ovog **istraživanja** odnosi se na analizu postojećih potreba u obrazovnim ustanovama u Crnoj Gori, sa posebnim fokusom na izazove sa kojima se suočavaju učenici, roditelji i školski kadar, kao i na procjenu opravdanosti angažovanja socijalnih radnika u obrazovnom sistemu. Istraživanje polazi od pretpostavke da savremeni obrazovni sistem, pored svoje vaspitno-obrazovne funkcije, ima značajnu ulogu u pružanju podrške djeci i mladima u prevazilaženju socijalnih, emocionalnih i razvojnih izazova koji mogu uticati na njihov školski uspjeh, socijalnu uključenost i opšte blagostanje.

Predmet istraživanja obuhvata sagledavanje postojećih mehanizama podrške učenicima u školama, identifikovanje nedostataka i izazova u radu stručnih službi, kao i analizu potreba za dodatnim stručnim kadrom koji bi mogao doprinijeti unapređenju kvaliteta podrške učenicima i njihovim porodicama. Posebna pažnja posvećena je pitanjima očuvanja i unaprjeđenja mentalnog zdravlja učenika, prevenciji vršnjačkog nasilja, radu sa djecom iz socijalno osjetljivih i ranjivih grupa, te jačanju saradnje između škole, porodice i sistema socijalne zaštite.

U okviru istraživanja razmatra se i položaj djece iz romske i egipćanske zajednice, koja se često suočavaju sa dodatnim preprekama u procesu obrazovanja, uključujući rizik od socijalne isključenosti, siromaštva, neredovnog pohađanja nastave i ranog napuštanja školovanja. Analizom iskustava nastavnog osoblja, stručnih službi i predstavnika centara za socijalni rad nastoji se steći sveobuhvatan uvid u potrebe obrazovnih ustanova i mogućnosti za unapređenje postojećeg sistema podrške.

Istraživanje je sprovedeno u opštinama Budva, Berane, Herceg Novi, Nikšić, Pljevlja, Podgorica i Ulcinj, čime je obuhvaćen geografski i društveni kontekst različitih sredina u Crnoj Gori. Pored prikupljanja podataka od relevantnih aktera, predmet istraživanja uključuje i analizu međunarodnih praksi u kojima socijalni radnici imaju značajnu ulogu u školskom okruženju, kao i procjenu kadrovskih i finansijskih kapaciteta potrebnih za implementaciju takvog modela u crnogorski obrazovni sistem.

Osnovni **cilj istraživanja** jeste da se utvrdi stepen potrebe za angažovanjem socijalnih radnika u obrazovnim ustanovama u Crnoj Gori i da se na osnovu prikupljenih podataka procijeni opravdanost njihovog sistemskog uključivanja u obrazovni proces. Cilj je da se kroz analizu postojećeg stanja identifikuju ključni izazovi sa kojima se suočavaju učenici, roditelji, nastavnici i stručne službe, te da se ispita u kojoj mjeri bi prisustvo socijalnih radnika doprinijelo efikasnijem odgovoru na te izazove.

Posebni ciljevi istraživanja odnose se na identifikovanje problema koji utiču na obrazovni proces i dobrobit učenika, uključujući poteškoće povezane sa mentalnim zdravljem, vršnjačkim nasiljem, porodičnim problemima,

socijalnom isključenošću i drugim faktorima rizika. Takođe, cilj je da se procijeni nivo saradnje između obrazovnih ustanova i sistema socijalne zaštite, kao i da se utvrde mogućnosti za njeno unapređenje kroz angažovanje socijalnih radnika.

Istraživanje ima za cilj i da kroz analizu međunarodnih iskustava identifikuje primjere dobre prakse koji bi mogli biti primjenjivi u crnogorskom kontekstu, te da procijeni organizacione, kadrovske i finansijske pretpostavke za uvođenje socijalnih radnika u škole. Konačno, cilj istraživanja jeste da obezbijedi argumentovanu osnovu za donošenje preporuka relevantnim institucijama i donosiocima odluka, sa namjerom unapređenja sistema podrške djeci i mladima, jačanja inkluzivnosti obrazovanja i stvaranja bezbjednijeg i podsticajnijeg školskog okruženja za sve učenike.

Specifični ciljevi istraživanja

- Identifikovati ključne socijalne, emocionalne, obrazovne i porodične izazove sa kojima se suočavaju učenici u osnovnim i srednjim školama u obuhvaćenim opštinama.
- Ispitati percepcije i iskustva nastavnika, stručnih saradnika i predstavnika centara za socijalni rad u vezi sa postojećim sistemima podrške djeci i mladima u obrazovnim ustanovama.
- Analizirati kapacitete stručnih službi u školama za potrebe učenika koji se suočavaju sa problemima mentalnog zdravlja, vršnjačkim nasiljem, zanemarivanjem, siromaštvom, socijalnom isključenošću i drugim faktorima rizika.
- Utvrditi nivo i kvalitet saradnje između obrazovnih ustanova, centara za socijalni rad, lokalnih zajednica i drugih relevantnih institucija koje pružaju podršku djeci i porodicama.
- Procijeniti potrebe za dodatnim stručnim kadrom u obrazovnim ustanovama, sa posebnim fokusom na potencijalnu ulogu socijalnih radnika u pružanju podrške učenicima, porodicama i školskom osoblju.
- Ispitati specifične izazove sa kojima se suočavaju učenici iz ranjivih grupa, uključujući djecu iz romske i egipćanske zajednice, djecu iz porodica u stanju socijalne potrebe, kao i učenike koji su izloženi riziku od napuštanja školovanja.
- Analizirati međunarodne modele uključivanja socijalnih radnika u obrazovni sistem i identifikovati primjere dobre prakse koji bi mogli biti primjenjivi u Crnoj Gori.
- Procijeniti kadrovske, organizacione i finansijske kapacitete potrebne za uvođenje socijalnih radnika u obrazovne ustanove.
- Utvrditi potencijalne koristi angažovanja socijalnih radnika u školama u oblasti prevencije nasilja, unaprjeđenja mentalnog zdravlja, jačanja inkluzije i unapređenja saradnje između škole, porodice i zajednice.
- Formulirati preporuke za donosiocima odluka i relevantne institucije

u cilju unaprjeđenja sistema podrške djeci i mladima kroz moguće sistemsko uključivanje socijalnih radnika u obrazovni sistem Crne Gore.

3. ANALIZA MEĐUNARODNIH MODELA UKLJUČIVANJA SOCIJALNIH RADNIKA U OBRAZOVNI SISTEM I IDENTIFIKACIJA PRIMJERA DOBRE PRAKSE PRIMJENJIVIH U CRNOJ GORI

Pregled dostupne literature i istraživanja pokazuje da u **Crnoj Gori** do sada *nije* sprovedeno sveobuhvatno istraživanje koje bi na nacionalnom nivou analiziralo potrebe obrazovnih ustanova za angažovanjem socijalnih radnika kroz konsultacije sa školskim kadrom i institucijama socijalne zaštite. Zbog toga ovo istraživanje predstavlja značajan doprinos razumijevanju postojećih potreba i mogućnosti razvoja multidisciplinarnog pristupa u obrazovnom sistemu.

Postoje analize koje se bave sistemima podrške djeci i saradnjom obrazovnog i socijalnog sektora. Na primjer, analiza rada centara za socijalni rad koju je podržao UNICEF, ukazuje na značaj međusektorske saradnje i potrebu jačanja kapaciteta za rad sa djecom i porodicama. Takođe, analiza položaja asistenata u nastavi u Crnoj Gori koristila je intervjuje, fokus grupe i ankete kako bi procijenila potrebe obrazovnog sistema za dodatnim stručnim kadrom, što je metodološki blisko ovom pristupu.

U **Hrvatskoj** su sprovedena istraživanja koja ukazuju na potrebu snažnijeg uključivanja socijalnih radnika u škole, posebno u oblastima prevencije socijalnih rizika, podrške porodicama i unapređenja mentalnog zdravlja djece i mladih. U **Sloveniji** je uloga socijalnih radnika u obrazovnom sistemu institucionalno razvijena, a njihovo uključivanje u stručne službe škola predstavlja dugogodišnju praksu. Tema socijalnog rada u školama u Sloveniji sistemski razvija još od druge polovine XX vijeka i predstavlja sastavni dio stručnih službi u obrazovanju.

Iskustva ovih zemalja potvrđuju značaj socijalnog rada u obrazovnom okruženju i mogu poslužiti kao relevantna osnova za razmatranje mogućnosti sistemskog angažovanja socijalnih radnika u školama u Crnoj Gori.

3.1. Relevantna istraživanja i stručne analize iz Hrvatske i Slovenije

Autori sa Studijskog centra socijalnog rada pri Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, *Družić Ljubotina, O., Kletečki Radović, M., Berc, G.⁵ i saradnici*, posljednjih godina sprovedli su više istraživanja i stručnih analiza o ulozi socijalnog rada u obrazovnom sistemu. Njihovi nalazi ukazuju da škole predstav-

⁵ Družić Ljubotina, O., Karačić, Š., Kletečki Radović, M. i Mužek Bešen, V. (2022). Socijalno mentorstvo – vodič za stručnjake Hrvatskog zavoda za socijalni rad. Zagreb: Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike, Institut za razvoj tržišta rada, Hrvatska udruza socijalnih radnika

ljaju jedno od ključnih mjesta za rano prepoznavanje socijalnih rizika kod djece i mladih, uključujući siromaštvo, zanemarivanje, porodične probleme, vršnjačko nasilje i socijalnu isključenost. Istraživanja pokazuju da postojeći stručni timovi često nemaju dovoljno kapaciteta za sve složenije socijalne izazove sa kojima se učenici suočavaju, zbog čega se preporučuje uključivanje socijalnih radnika kao stručnih saradnika u školama. Ključni nalaz ovog istraživanja pokazao je da socijalni radnici mogu značajno doprinijeti prevenciji socijalnih rizika, jačanju saradnje između škole i porodice i unapređenju podrške ranjivim grupama učenika.

Hrvatski zavod za socijalni rad sproveo je istraživanje „Uloga socijalnih radnika u osnovnoškolskom obrazovanju – perspektiva stručnih suradnika“⁶, a rezultati su pokazali da stručni saradnici prepoznaju značaj socijalnog rada u rješavanju problema povezanih sa porodičnim teškoćama, nasiljem, izostajanjem sa nastave i socijalnom isključenošću učenika. Većina ispitanika smatra da bi socijalni radnici unaprijedili multidisciplinarni pristup radu sa učenicima i doprinijeli kvalitetnijoj saradnji sa porodicama.

*Kobolt, A. i saradnici – školsko savjetodavno djelovanje u Sloveniji*⁷, vršili su istraživanja iz oblasti školskog savjetodavnog rada, analiziraju djelovanje stručnih službi u kojima rade pedagozi, psiholozi, socijalni radnici i socijalni pedagozi. Rezultati pokazuju da multidisciplinarni timovi omogućavaju efikasnije prepoznavanje problema učenika, bolju koordinaciju podrške i uspješniju saradnju sa porodicama i lokalnim zajednicama. Ključni nalazi njihovih istraživanja pokazuju da prisustvo socijalnih radnika u stručnim službama doprinosi većoj inkluzivnosti obrazovanja, boljoj podršci učenicima iz socijalno ugroženih porodica i smanjenju rizika od napuštanja školovanja.

Istraživanja i stručni radovi profesora *Miha Resmana*⁸, jednog od najznačajnijih autora u oblasti školskog savjetodavnog rada u Sloveniji, ukazuju na važnost interdisciplinarnog pristupa u školama. Resman naglašava da savjetodavne službe u školama treba da objedine pedagošku, psihološku i socijalnu dimenziju podrške učenicima. U svojim istraživanjima zaključuje da škole koje raspolažu razvijenim stručnim službama ostvaruju bolje rezultate u prevenciji problema u ponašanju, inkluziji učenika iz ranjivih društvenih grupa i uspostavljanju kvalitetnije saradnje sa porodicom.

Istraživanje *Gregorčič Mrvar i Mažgon (2017)*⁹ pokazuje da školske sa-

⁶ Valerija Koprivnjak (2025), Uloga socijalnih radnika u osnovnoškolskom obrazovanju – perspektiva stručnih suradnika na području Osječko-Baranjske županije; Hrvatski zavod za socijalni rad, Područni ured Osijek

⁷ Kobolt, A. i saradnici, radovi iz oblasti socijalne pedagogije i školskog savjetovanja

⁸ Resman, M. (1999). *Šolsko svetovalno delo v šoli*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

⁹ Gregorčič Mrvar, P., & Mažgon, J. (2017). The role of the school counsellor in school–community collaboration: The case of Slovenia. *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education*, 5(1), 19–29.

vjetodavne službe u Sloveniji aktivno sarađuju sa centrima za socijalni rad, zdravstvenim ustanovama, službama za zapošljavanje, istraživačkim institucijama i organizacijama civilnog društva, čime se obezbjeđuje sveobuhvatan odgovor na potrebe djece i njihovih porodica.

Dodatno, istraživanje Šteh, Mažgon i Gregorčič Mrvar (2023)¹⁰ pokazalo je da nastavnici u velikoj mjeri koriste podršku školskih savjetodavnih službi prilikom rješavanja problema vezanih za ponašanje učenika, socijalne odnose, emocionalne teškoće i saradnju sa roditeljima. Rezultati ukazuju da prisustvo stručnih saradnika doprinosi kvalitetnijem radu škole i efikasnijem odgovoru na potrebe učenika.

3.2. Analiza međunarodnih iskustava i modela angažovanja socijalnih radnika u vaspitno obrazovnim ustanovama

Jedan od specifičnih ciljeva istraživanja odnosi se na analizu međunarodnih iskustava i modela angažovanja socijalnih radnika u vaspitno obrazovnim ustanovama, s ciljem identifikovanja praksi koje su dale pozitivne rezultate u unaprjeđenju dobrobiti djece i mladih, te procjene njihove primjenjivosti u crnogorskom obrazovnom sistemu. U savremenim obrazovnim sistemima sve je više prepoznata potreba za multidisciplinarnim pristupom radu sa učenicima, pri čemu socijalni radnici predstavljaju važan dio stručnih timova koji pružaju podršku djeci, porodicama i nastavnom osoblju.

Međunarodna iskustva pokazuju da socijalni radnici u školama imaju značajnu ulogu u identifikovanju i prevenciji problema koji mogu negativno uticati na obrazovni proces, uključujući vršnjačko nasilje, zanemarivanje djece, porodične konflikte, probleme mentalnog zdravlja, socijalnu isključenost i rizik od ranog napuštanja školovanja. Njihovo djelovanje najčešće podrazumijeva individualni i grupni rad sa učenicima, savjetodavnu podršku roditeljima, posredovanje između škole i porodice, kao i koordinaciju sa institucijama socijalne i zdravstvene zaštite.

Posebno su značajni modeli koji se primjenjuju u zemljama Evropske unije, kao i u Sjedinjenim Američkim Državama, Kanadi i Ujedinjenom Kraljevstvu, gdje su socijalni radnici već decenijama sastavni dio školskih stručnih timova. Iskustva ovih zemalja ukazuju na pozitivan uticaj njihovog angažovanja na smanjenje problema u ponašanju, unapređenje školske uključenosti učenika, poboljšanje saradnje sa roditeljima i jačanje preventivnih aktivnosti usmjerenih na zaštitu djece.

¹⁰ Šteh, B., Mažgon, J., & Gregorčič Mrvar, P. (2023). Sometimes I really need the school counselling service: Some aspects of school counsellor–teacher collaboration. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*, 22(2), 207–227.

Analizom međunarodnih modela nastoji se utvrditi koje su ključne funkcije socijalnih radnika u školama, na koji način su organizovani njihovi poslovi, kakvi su standardi zapošljavanja i profesionalne odgovornosti, kao i koji su uslovi neophodni za uspješnu implementaciju takvog modela. Posebna pažnja posvećuje se praksama koje doprinose inkluziji djece iz ranjivih grupa, među kojima su djeca koja žive u siromaštvu, pripadnici manjinskih zajednica, djeca sa smetnjama u razvoju i učenici iz porodica izloženih različitim socijalnim rizicima.

Kroz uporednu analizu međunarodnih iskustava i stanja u Crnoj Gori, istraživanje ima za cilj da identifikuje elemente dobre prakse koji bi mogli biti prilagođeni nacionalnom kontekstu. Time se nastoji obezbijediti stručna i empirijska osnova za donošenje preporuka o mogućem uključivanju socijalnih radnika u obrazovni sistem Crne Gore, uzimajući u obzir postojeće institucionalne kapacitete, potrebe škola i učenika, kao i raspoložive ljudske i finansijske resurse.

3.2.1. Primjeri dobre prakse uključivanja socijalnih radnika u obrazovni sistem u zemljama regiona

Analiza praksi u zemljama regiona pokazuje da je angažovanje socijalnih radnika u obrazovnim ustanovama prepoznato kao važan mehanizam podrške učenicima, porodicama i školama u prevazilaženju različitih socijalnih i obrazovnih izazova.

U Republici **Sloveniji** stručne službe škola čine psiholozi, pedagozi, socijalni radnici i drugi stručni saradnici, u skladu sa potrebama škole. Socijalni radnici aktivno učestvuju u radu sa učenicima koji imaju poteškoće u učenju, probleme u ponašanju ili dolaze iz socijalno ugroženih porodica. Njihova uloga posebno je značajna u povezivanju škole sa porodicom i lokalnim službama socijalne zaštite, čime se omogućava pravovremena intervencija i kontinuirana podrška učenicima.

U Republici **Hrvatskoj** socijalni radnici su prisutni u pojedinim osnovnim i srednjim školama, ali i u centrima za pružanje usluga u zajednici koji intenzivno sarađuju sa obrazovnim ustanovama. Posebno su razvijeni modeli međusektorske saradnje između škola, centara za socijalni rad i organizacija civilnog društva u prevenciji nasilja, zaštiti djece u riziku i podršci porodicama. Iskustva pokazuju da uključivanje socijalnih radnika doprinosi boljoj komunikaciji između škole i roditelja, kao i ranijem prepoznavanju problema koji mogu uticati na obrazovni uspjeh učenika.

U Republici **Srbiji** socijalni radnici nijesu sistemski zastupljeni u svim školama, ali su angažovani kroz stručne službe određenog broja obrazovnih ustanova, kao i kroz projekte usmjerene na inkluzivno obrazovanje. Posebno su značajni modeli podrške djeci iz osjetljivih društvenih grupa, uključujući

romsku populaciju, djecu u riziku od osipanja iz obrazovnog sistema i djecu koja žive u uslovima siromaštva. Kroz saradnju sa centrima za socijalni rad ostvaruje se podrška porodicama i unapređuje redovno pohađanje nastave.

Istraživanja pokazuju da se socijalni rad u **Bosni i Hercegovini** najčešće realizuje kroz centre za socijalni rad, koji u saradnji sa školama interveniše u slučajevima nasilja u porodici, zanemarivanja djece, vršnjačkog nasilja, ranog napuštanja školovanja i drugih oblika socijalnog rizika. Ovakav model predstavlja tzv. eksterni oblik školskog socijalnog rada, gdje socijalni radnici nijesu dio stalnog školskog tima, već djeluju po potrebi, u saradnji sa obrazovnim ustanovama i drugim institucijama. Posebno značajni nalazi proizilaze iz savremenih analiza koje ukazuju da škole u Bosni i Hercegovini imaju ograničene kapacitete za pravovremeno prepoznavanje i rješavanje složenih socijalnih i porodičnih problema učenika, što dodatno opterećuje pedagoge i psihologe u školama. Zbog toga se sve češće naglašava potreba za jačanjem interdisciplinarnog pristupa i uvođenjem socijalnih radnika u obrazovne ustanove kao stalnih članova stručnih timova.

Navedeni primjeri ukazuju da socijalni radnici predstavljaju važan dio multidisciplinarnog pristupa u obrazovanju, posebno u kontekstu rada sa djecom iz ranjivih grupa, prevencije socijalne isključenosti i unapređenja saradnje između škole, porodice i lokalne zajednice. Iskustva zemalja regiona mogu poslužiti kao relevantna osnova za razmatranje mogućnosti sistemskog uključivanja socijalnih radnika u obrazovni sistem Crne Gore, uz prilagođavanje modela postojećim institucionalnim i finansijskim kapacitetima.

Primjer dobre prakse – Republika Slovenija

Republika Slovenija predstavlja jedan od najrazvijenijih primjera institucionalnog uključivanja stručnih saradnika u obrazovni sistem u regionu, pri čemu značajnu ulogu imaju školske savjetodavne službe koje okupljaju stručnjake različitih profila, uključujući pedagoge, psihologe, socijalne pedagoge i socijalne radnike. Osnovni cilj ovakvog modela jeste pružanje sveobuhvatne podrške učenicima, roditeljima i nastavnicima kroz multidisciplinarni pristup koji povezuje obrazovni, socijalni i zdravstveni sektor.

Slovenački model karakteriše razvijena školska savjetodavna služba koja ne djeluje isključivo kroz individualni rad sa učenicima, već ima važnu koordinativnu ulogu u povezivanju škole sa porodicom, centrima za socijalni rad, zdravstvenim ustanovama, nevladinim organizacijama i drugim institucijama u lokalnoj zajednici. Na taj način omogućava se rano prepoznavanje problema kod djece i mladih, pravovremena intervencija i kontinuirana podrška učenicima koji se suočavaju sa različitim socijalnim, porodičnim ili emocionalnim teškoćama.

Posebna vrijednost slovenačkog modela ogleda se u razvijenoj međusektorskoj saradnji i preventivnom djelovanju. Kada je riječ o podršci ranjivim grupama, slovenačke škole razvile su brojne inkluzivne prakse koje

podrazumijevaju koordinisanu podršku učenicima sa posebnim obrazovnim potrebama, učenicima migrantskog porijekla, djeci iz socijalno ugroženih porodica i učenicima koji se suočavaju sa problemima mentalnog zdravlja. U stručnim publikacijama i analizama navodi se da upravo multidisciplinarni pristup i uključivanje različitih stručnih profila predstavljaju jedan od ključnih faktora uspješne inkluzije u obrazovanju.

Iskustvo Republike Slovenije pokazuje da prisustvo stručnjaka iz oblasti socijalne zaštite u školskom okruženju doprinosi jačanju preventivne funkcije škole, unapređenju saradnje sa porodicom i lokalnom zajednicom, kao i boljoj zaštiti djece koja se nalaze u riziku od socijalne isključenosti, zanemarivanja ili ranog napuštanja školovanja. Zbog sličnosti obrazovnog sistema i društvenog konteksta, slovenački model predstavlja relevantan primjer dobre prakse, koji može poslužiti kao osnova za razmatranje mogućnosti sistemskog angažovanja socijalnih radnika u obrazovnom sistemu Crne Gore.

Primjer dobre prakse – Republika Hrvatska

Republika Hrvatska predstavlja značajan primjer razvoja interdisciplinarnog pristupa u radu sa djecom i mladima, u kojem socijalni radnici imaju važnu ulogu u povezivanju obrazovnog sistema sa sistemom socijalne zaštite. Iako socijalni radnici nijesu sistemski zastupljeni u svim školama, njihovo angažovanje ostvaruje se kroz stručne službe pojedinih obrazovnih ustanova, centre za socijalni rad, kao i kroz različite nacionalne i lokalne programe podrške djeci i porodicama.

Posebno značajan segment hrvatske prakse odnosi se na razvijene mehanizme saradnje između škola i nadležnih ustanova socijalne zaštite u slučajevima vršnjačkog nasilja, zanemarivanja djece, problema u ponašanju, izostajanja sa nastave i drugih rizika koji mogu ugroziti obrazovni razvoj učenika. U takvim situacijama socijalni radnici učestvuju u procjeni potreba djeteta i porodice, planiranju intervencija, pružanju savjetodavne podrške roditeljima i koordinaciji aktivnosti između različitih institucija.

Hrvatska je takođe razvila niz preventivnih programa usmjerenih na zaštitu mentalnog zdravlja djece i mladih, prevenciju nasilja i jačanje socijalne uključenosti učenika. U realizaciji ovih programa socijalni radnici često sarađuju sa pedagozima, psiholozima, nastavnicima, zdravstvenim radnicima i organizacijama civilnog društva. Takav multidisciplinarni pristup omogućava pravovremeno prepoznavanje problema i pružanje sveobuhvatne podrške učenicima koji se nalaze u riziku.

Posebna pažnja posvećuje se djeci iz socijalno ugroženih porodica, djeci sa teškoćama u razvoju, kao i pripadnicima nacionalnih manjina. Kroz saradnju obrazovnih i socijalnih službi nastoji se smanjiti rizik od socijalne isključenosti, unaprijediti redovno pohađanje nastave i povećati obrazovna postignuća učenika.

Iskustva Republike Hrvatske ukazuju da uključivanje socijalnih radnika u procese podrške učenicima doprinosi boljoj komunikaciji između škole i porodice, efikasnijem rješavanju socijalnih problema koji utiču na školovanje, kao i jačanju preventivne uloge obrazovnih ustanova. Ovakav model može predstavljati vrijedan primjer za Crnu Goru, posebno u dijelu saradnje između škola, centara za socijalni rad i lokalnih zajednica, kao i u kreiranju mehanizama podrške djeci iz ranjivih društvenih grupa.

Primjer dobre prakse – Republika Srbija

U Srbiji socijalni radnici nijesu sistemski zaposleni u svim obrazovnim ustanovama, međutim posljednjih godina razvijeni su brojni modeli saradnje između škola, centara za socijalni rad i lokalnih zajednica koji predstavljaju značajne primjere dobre prakse. Ovi modeli zasnivaju se na multidisciplinarnom pristupu i nastoje da unaprijede podršku učenicima koji se suočavaju sa različitim socijalnim, porodičnim i obrazovnim izazovima.

Jedan od najznačajnijih primjera predstavlja projekat „*Socijalni radnik u školama*“, koji se realizuje u opštini Stara Pazova. Projekat je pokrenut s ciljem jačanja saradnje između sistema obrazovanja i socijalne zaštite, a obuhvata osnovne i srednje škole na teritoriji opštine. U okviru projekta socijalni radnici sarađuju sa školskim pedagogima, psiholozima, nastavnicima i direktorima škola u radu sa učenicima i porodicama koje se suočavaju sa različitim teškoćama.

Posebna pažnja usmjerena je na prevenciju vršnjačkog nasilja, maloljetničke delinkvencije, problema u ponašanju, izostajanja sa nastave, negativnog uticaja digitalnih tehnologija i drugih faktora, koji mogu ugroziti razvoj i obrazovni uspjeh učenika. Kroz direktan rad sa djecom i roditeljima, kao i kroz koordinaciju aktivnosti između škole i centra za socijalni rad, omogućava se pravovremeno prepoznavanje problema i pružanje adekvatne podrške.

Značaj ovog modela ogleda se u tome što doprinosi boljoj umreženosti obrazovnog sistema, socijalne zaštite i lokalne zajednice, kao i efikasnijem odgovoru na potrebe djece koja se nalaze u riziku od socijalne isključenosti ili školskog neuspjeha. Iskustva iz Stare Pazove pokazala su da uključivanje socijalnih radnika može rasteretiti postojeće stručne službe u školama i unaprijediti kvalitet podrške učenicima i njihovim porodicama.

Pored navedenog primjera, stručna literatura u Srbiji sve više ukazuje na značaj saradnje između školskih pedagoga i socijalnih radnika. Analize pokazuju da zajedničko djelovanje ovih stručnjaka doprinosi efikasnijem prepoznavanju i rješavanju problema kao što su nasilje, zanemarivanje, socijalna isključenost i drugi rizici koji mogu negativno uticati na razvoj djece i mladih.

Iskustva Republike Srbije potvrđuju da prisustvo socijalnih radnika u školskom okruženju, bilo kroz direktno angažovanje ili kroz formalizovanu saradnju sa centrima za socijalni rad, može značajno doprinijeti unapređenju zaštite djece, jačanju saradnje između škole i porodice i razvoju inkluzivnijeg obrazovnog sistema.

4. PRAVNI I INSTITUCIONALNI OKVIR

Položaj djece romske i egipćanske (RE) populacije u Crnoj Gori uređen je kroz međunarodni, nacionalni i institucionalni okvir koji garantuje zaštitu ljudskih i manjinskih prava, zabranu diskriminacije i ostvarivanje jednakih mogućnosti. Ključni međunarodni dokument predstavlja Ujedinjene nacije Konvencija o pravima djeteta, koja obavezuje državu da svakom djetetu obezbijedi jednako uživanje prava bez diskriminacije po osnovu etničkog porijekla, socijalnog statusa ili drugih ličnih svojstava. Posebno su značajni principi nediskriminacije, najboljeg interesa djeteta, prava na razvoj i prava na participaciju, koji predstavljaju osnov za kreiranje javnih politika usmjerenih ka unapređenju položaja djece RE populacije.

Na nacionalnom nivou, zaštita prava djece Roma i Egipćana zasniva se na odredbama Ustava Crne Gore, koji garantuje jednakost svih građana pred zakonom, zabranu diskriminacije i posebnu zaštitu pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica. Ovaj okvir dodatno je razrađen kroz zakone kojima se uređuju zabrana diskriminacije, zaštita prava i sloboda manjina, obrazovanje, socijalna i dječja zaštita, zdravstvena zaštita i ostvarivanje prava djeteta.

Institucionalnu podršku ostvarivanju prava RE populacije, pružaju nadležna ministarstva, centri za socijalni rad, obrazovne i zdravstvene ustanove, kao i nezavisne institucije za zaštitu ljudskih prava. Posebnu ulogu ima Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore, koji prati ostvarivanje prava djece i postupa po pritužbama, koje se odnose na diskriminaciju i povredu ljudskih prava. Značajan doprinos daju i međunarodne organizacije, prije svega UNICEF, kao i organizacije civilnog društva koje sprovode programe podrške inkluziji RE zajednice.

Crna Gora je usvojila i posebne strateške dokumente usmjerene na socijalnu inkluziju Roma i Egipćana, kojima se definišu mjere za unapređenje pristupa obrazovanju, zapošljavanju, zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti, stanovanju i zaštiti od diskriminacije. Uprkos postojanju razvijenog normativnog i strateškog okvira, brojni izvještaji ukazuju da djeca RE populacije i dalje pripadaju jednoj od najugroženijih društvenih grupa. Nizak obuhvat predškolskim i srednjoškolskim obrazovanjem, veći rizik od ranog napuštanja školovanja, siromaštvo, neadekvatni stambeni uslovi i otežan pristup pojedinim uslugama predstavljaju izazove za puno ostvarivanje njihovih prava.

U tom kontekstu, pravni i institucionalni okvir ne treba posmatrati samo kao skup propisa i nadležnosti, već kao mehanizam za ostvarivanje stvarne jednakosti i socijalne uključenosti. Efikasna primjena postojećih zakona i strategija, međusektorska saradnja institucija i kontinuirano jačanje

inkluzivnih politika predstavljaju ključne preduslove za ostvarivanje prava djece romske i egipćanske populacije u skladu sa standardima Konvencije o pravima djeteta i principima interkulturalnog društva.

4.1. Pravni okvir

Pravni okvir koji se odnosi na inkluziju i zaštitu prava manje brojnih naroda u Crnoj Gori počinje sa Ustavom Crne Gore¹¹, koji postavlja temeljne principe poštovanja ljudskih prava, jednakosti i zaštite kulturne raznolikosti. **Ustav Crne Gore**, usvojen 2007. godine, predstavlja osnovni pravni akt zemlje i garantuje prava svih građana, uključujući prava na kulturnu autonomiju i jednakost pred zakonom.

Pored Ustava, ovaj okvir uključuje niz zakona i podzakonskih akata koji se odnose na zaštitu prava manjina, promociju kulturne raznolikosti, i jačanje međukulturalnog dijaloga.

Zakon o manjinskim pravima i slobodama¹² je ključan za zaštitu prava manjinskih naroda u Crnoj Gori. On osigurava prava na očuvanje, razvoj i izražavanje etničkog, kulturnog, jezičkog i vjerskog identiteta.

Zakon o zabrani diskriminacije¹³ zabranjuje diskriminaciju po bilo kojem osnovu, uključujući rasu, etničku pripadnost, vjeru, i jezik.

Opšti zakon o obrazovanju i vaspitanju¹⁴ osigurava obrazovna prava manjinskih zajednica, uključujući pravo na učenje i obrazovanje na materinjem jeziku kao i pravo na nastavne sadržaje koji referiraju na tradiciju i kulturu manjinskih naroda.

Zakon o kulturi¹⁵ reguliše zaštitu i promociju kulturnih dobara, uključujući i ona koja su značajna za etničke i kulturne manjine.

Zakon o socijalnoj i dječijoj zaštiti¹⁶ se zasniva na principima:

1) uvažavanja integriteta i dostojanstva korisnika socijalne i dječije zaštite koja se zasniva na socijalnoj pravdi, odgovornosti i solidarnosti, koja se pruža uz poštovanje fizičkog i psihičkog integriteta, bezbjednosti, kao i uz uvažavanje moralnih, kulturnih i religijskih ubjeđenja, u skladu sa zajemčanim ljudskim pravima i slobodama;

¹¹ <https://www.skupstina.me/me/ustav-crne-gore>

¹² https://www.ombudsman.co.me/docs/1612168076_zakon-o-manjinskim-pravima-i-slobodama.pdf

¹³ https://www.ombudsman.co.me/docs/1612165541_zakon-o-zabrani-diskriminacije.pdf

¹⁴ <https://www.gov.me/dokumenta/a5f6b50c-2d6f-475d-8d65-1e124d10b33e>

¹⁵ <https://www.gov.me/dokumenta/03ecfa1e-c000-41af-a230-fd0e0a9667b9>

¹⁶ <https://wapi.gov.me/download-preview/e10de0d2-f825-4ada-b470-c3d9d32267f3?version=1.0>

2) zabrane diskriminacije korisnika po osnovu rase, pola, starosti, nacionalne pripadnosti, socijalnog porijekla, seksualne orijentacije, vjeroispovijesti, političkog, sindikalnog ili drugog opredjeljenja, imovnog stanja, kulture, jezika, invaliditeta, prirode socijalne isključenosti, pripadnosti određenoj društvenoj grupi ili drugog ličnog svojstva.

Pored zakonskih akata, postoje i brojne sektorske strategije i podzakonski akti koji dopunjuju strateški i pravni okvir koji se odnosi na inkluziju i zaštitu prava manje brojnih naroda u Crnoj Gori.

Strategija manjinske politike predstavlja krovni sektorski strateški dokument u oblasti zaštite manjina, borbi protiv diskriminacije i jačanja socijalne inkluzije manjinskih naroda. Multietnička društva predstavljaju bogatstvo različitosti, čiji su temelji često zasnovani na različitim etničkim, jezičkim, i kulturnim grupama.

Glavni strateški okvir za integraciju Roma u Crnoj Gori je dat u **Strategiji za unapređenje kvaliteta života Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2026-2030**. Pored ove, više strategija je od značaja za suštinsku inkluziju. U ovoj Strategiji se navodi da obrazovanje predstavlja jedan od najvećih izazova: niski obuhvat predškolskog i srednjoškolskog obrazovanja, visoka stopa ranog napuštanja škole i nedovoljni resursi utiču na slabije mogućnosti zapošljavanja. U ekonomskoj sferi, većina pripadnika ovih zajednica je nezaposlena ili radi u neformalnim, niskoplaćenim poslovima, što produbljuje siromaštvo i otežava pristup zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti. Loš pristup zdravstvenim i socijalnim uslugama, dijelom zbog neformalnog zaposlenja i/ili nedostatka ličnih dokumenata, dodatno pogoršava situaciju, a životni vijek znatno kraći od prosjeka.¹⁷

Strategija za unapređenje kvaliteta života Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2026.-2030. se pozicionira u širem strateškom okviru Crne Gore, u skladu sa ključnim dokumentima kao što su: Nacionalna strategija održivog razvoja 2030¹⁸ i Program pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji 2024-2027¹⁹. Ovi dokumenti postavljaju osnovne smjernice za održivi razvoj, društvenu inkluziju i evropsku integraciju, sa posebnim fokusom na zaštitu prava manjina i unapređenje društvenog kapitala.

Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. godine predstavlja implementacioni dokument Agende održivog razvoja 2030 u Crnoj Gori, kao najznačajniji problemi u oblastima sa kojima se suočavaju pripadnici romske

¹⁷ Strategija za unapređenje kvaliteta života Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2026-2030 (sa Akcionim planom 2026-2027)

¹⁸ <https://wapi.gov.me/download-preview/67dc487e-097d-41d2-8fd5-7827a19a1f5a?version=1.0>

¹⁹ <https://www.gov.me/dokumenta/29349d74-d332-498c-9927-3fac36e454a1>

populacije, naznačen je nedovoljan nivo integracije u crnogorsko društvo (primarno problemi u oblasti potrebe adekvatnog uređenja pravnog statusa, obrazovanja, zapošljavanja, zdravstva i stanovanja).

Strategijom za interkulturalizam i društvenu koheziju 2025–2028 se afirmišu vrijednosti međusobnog poštovanja, razumijevanja i solidarnosti među svim društvenim grupama u Crnoj Gori.

Strategija reforme obrazovanja za period 2025-2035²⁰ kao jedan operativnih ciljeva utvrđuje smanjenje nejednakosti u obuhvatu obrazovanjem i obrazovnim postignućima, uključujući ranjive i marginalizovane grupe. Analize rađene u procesu izrade ove strategije ukazuju da značajne razlike u obuhvatu i obrazovnim postignućima stoje u korelaciji sa socioekonomskim statusom, polom i mjestom stanovanja. Djeca iz zajednica Roma i Egipćana a postizala su slabije rezultate na svim nivoima obrazovanja. Naročito je istaknut socioekonomski status, odnosno utvrđena su značajno niža postignuća i ranije napuštanje škole kod djece u riziku od siromaštva u odnosu na stratum populacije s višim prihodima. Dispariteti se javljaju i između regiona, kao i u pogledu mjesta stanovanja, a na nekim obrazovnim nivoima i u pogledu pola. Konačno, obuhvat djece i adolescenata sa smetnjama u razvoju, kao i djece iz migrantske populacije, manji je od očekivanog.

Strategija inkluzivnog obrazovanja 2019-2025²¹ predviđa principima *pravičnosti, relevantnosti, dostupnosti, efektivnosti i efikasnosti* obrazovanje za svu djecu zajedno sa vršnjacima kroz neophodnu međusektorsku podršku.

Strategija za mlade 2023-2027²² predstavlja značajan dokument sa aspekta unapređenja položaja mladih Roma i Egipćana.

Strategija o migracijama i reintegraciji povratnika u Crnoj Gori, za period 2021-2025²³, je dio obaveza iz procesa pristupanja Evropskoj uniji.

Strategija za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti 2022-2027²⁴ ima za cilj da omogući licima sa invaliditetom potpunu ravnopravnost u svim oblastima života uz skladu sa načelima UN Konvencije o pravima lica sa invaliditetom, Ustavom i zakonima Crne Gore.

Strategija za prevenciju i zaštitu djece od nasilja 2025-2029²⁵ je usklađen sa Strategijom za prevenciju i zaštitu djece od nasilja obuhvata 2022–2029., čiji osnovni cilj se ogleda u potrebi jačanja prevencije nasilja i

²⁰ <https://www.gov.me/dokumenta/73f999b6-b879-4868-a72d-e670ce78f77f>

²¹ <https://www.gov.me/dokumenta/fbeec964-7c59-4b5a-a54e-8417281160ba>

²² <https://www.gov.me/dokumenta/c27c88df-e903-422d-b789-379490c307cf>

²³ <https://www.gov.me/dokumenta/38214cec-7412-498d-9f8e-484e02ee1c78>

²⁴ <https://www.gov.me/dokumenta/e9659c4e-e7f6-41f2-ab98-0fd115b80601>

²⁵ <https://www.gov.me/dokumenta/515a0cbe-e735-4db6-b875-db35d1ef9c57>

zaštiti fizičkog i mentalnog zdravlja djece koja su izložena nasilju ili su u riziku od nasilja, pružanju njege i usluga za djecu žrtve nasilja i ublažavanju zdravstvenih i drugih negativnih posljedica nasilja.

Izveštaj EK za 2025. godinu²⁶ koji se odnosi na temeljna prava, ističe da je crnogorski zakonodavni i institucionalni okvir za temeljna prava uglavnom uspostavljen kao i da Crna Gora nastavlja da u velikoj mjeri ispunjava svoje međunarodne obaveze u oblasti ljudskih prava. Potrebno je uložiti dodatne napore kako bi se ovaj okvir u potpunosti primijenio i obezbijedio pristup pravdi i sprovođenje prava u upravnim i sudskim postupcima, posebno za osobe u ranjivim situacijama. Takođe, u izvještaju se konstatuje da saradnja sa međunarodnim tijelima za praćenje ljudskih prava i sprovođenje njihovih preporuka treba dodatno da se unaprijedi. U dijelu koji se odnosi na lica bez državljanstva, izvještaj ponavlja konstataciju iz ranijih izvještaja da Crna Gora još nije usvojila izmjene Zakona o strancima radi jačanja postupka utvrđivanja statusa lica bez državljanstva, kao i procesnih garancija i prava tokom postupka i nakon priznanja statusa lica bez državljanstva.

Strateški okvir Evropske unije za Rome i Egipćane²⁷ je pripremljen u skladu sa **EU Roma strateškim okvirom za period 2021-2030**, kojim se promoviše jednakost i socio-ekonomska inkluzija romske populacije na nivou Evropske unije. Rezultati sprovedene evaluacije i analiza ovog strateškog okvira pokazuju da nijesu svi Romi društveno isključeni, ali važno je ukazati da se svi suočavaju sa različitim oblicima diskriminacije. U cilju adresiranja ovih pitanja Evropska komisija (EK), je definisala sedam ciljeva na nivou EU koje je potrebno dostići do 2030. godine. Tri cilja predstavljaju horizontalne ciljeve u oblasti jednakosti, inkluzije i učešća u društvenim tokovima. Četiri preostala cilja su sektorskog karaktera, u oblastima obrazovanja, zapošljavanja, stanovanja i zdravstvene zaštite. Da bi ovi ciljevi bili efektivno implementirani, oni moraju biti praćeni relevantnim indikatorima na osnovu kojih se mjeri postignuti progres u realizaciji ciljeva.

Deklaracija Partnera iz Zapadnog Balkana o Romima i proširenju EU (Poznanska Deklaracija)²⁸ potpisana u Poznanju 05. jula 2019. Godine od strane predsjednika vlada država regiona Zapadnog Balkana, kojom su se Vlade obavezale da će nastaviti i pojačati napore za ostvarenje potpune ravnopravnosti i integraciju Roma.

Direktiva 2000/43/EC – ili Direktiva o rasnoj jednakosti²⁹ zabranjuje sve oblici diskriminacije zasnovane na rasnoj i etničkoj pripadnosti.

²⁶ https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/9ae69ea7-81d6-4d6a-a204-bd32a379d51d_en?filename=montenegro-report-2025.pdf

²⁷ EU Roma strateški okvir za period 2021-2030, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_1813

²⁸ <https://www.rcc.int/romaintegration2020/files/admin/docs/254a1c8f78515efd8cf0a65c8d981160.pdf>

²⁹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32000L0043>

Preporuka Savjeta EU u pogledu jednakosti, inkluzije i uključenosti Roma³⁰ stavlja poseban akcenat na potrebu uspostavljanja efektivnih sistema borbe protiv diskriminacije, anticiganizma, socijalne i ekonomske isključenosti. Države članice moraju preduzimati mjere u cilju smanjenja nivoa siromaštva, materijalnih i socijalnih deprivacija sa kojima se suočava romska zajednica, kao i obezbijediti potreban nivo političke participacije i zastupljenosti Roma (uključujući žene, djecu, mlade i starije članove zajednice, lica sa invaliditetom), u cilju pružanja efektive borbe protiv diskriminacije ove zajednice. Romskoj zajednici je potrebno obezbijediti učešće na svim nivoima obrazovanja, od ranog i predškolskog obrazovanja, do tercijarnog obrazovanja, uključujući i obrazovanje odraslih i cjeloživotno učenje. S tim u vezi, potrebno je obezbijediti jednak pristup kvalitetnom i održivom zaposlenju, kao i uklanjanje svih barijera prilikom korišćenja usluga zdravstvenog i socijalnog sistema.

Pored obaveza koje proističu iz EU okvira, posebno značajnu ulogu u procesu razvoja društvene kohezije i interkulturalizma imaju obaveze koje je Crna Gora preuzela na globalnom nivou, primarno u okviru sistema **Ujedinjenih nacija (UN)**.

Ciljevi održivog razvoja do 2030.³¹, takođe poznati i kao globalni ciljevi, predstavljaju univerzalni poziv na djelovanje radi iskorjenjivanja siromaštva, zaštite životne sredine i obezbjeđivanja mira i prosperiteta za sve. Postizanje inkluzivnog i kvalitetnog obrazovanja za sve ponovno potvrđuje uvjerenje da je obrazovanje jedno od najmoćnijih i dokazanih sredstava za održivi razvoj. Ovaj cilj osigurava da sve djevojčice i dječaci završe besplatno osnovno i srednje školovanje do 2030. Takođe ima za cilj osigurati jednak pristup strukovnom osposobljavanju, eliminisati rodne i imovinske razlike i postići univerzalni pristup kvalitetnom visokom obrazovanju.

Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije (ICERD)³² obavezuje države članice da osuđuju rasnu diskriminaciju i obavezuju se da svim odgovarajućim sredstvima i bez odgode provode politiku koja teži da ukine svaki oblik rasne diskriminacije i da potpomažu razumijevanje između svih rasa.

Konvencija o pravima djeteta obavezuje države da svakom djetetu obezbijede jednaka prava bez diskriminacije po osnovu etničkog porijekla, jezika, socijalnog statusa ili drugih obilježja. Posebno je značajna za djecu romske i egipćanske (RE) populacije, koja se često suočavaju sa siromaštvom, socijalnom isključenošću i otežanim pristupom obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti i drugim uslugama.

³⁰ <https://zaprom.si/sr/preporuka-saveta-o-ravnopravnosti-inkluziji-i-ucescu-roma-2021/>

³¹ <https://montenegro.un.org/me/sdgs>

³² <https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/regulations/05bosniak/BRacialdiscrimination.pdf>

4.2. Institucionalni okvir

Institucionalni okvir za zaštitu ljudskih i manjinskih prava u Crnoj Gori obuhvata široku mrežu državnih organa, nezavisnih institucija i posebnih tijela koja djeluju u cilju unapređenja ravnopravnosti, socijalne inkluzije i očuvanja identiteta manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, uključujući Rome i Egipćane.

Centralnu ulogu u kreiranju i sprovođenju politika u ovoj oblasti ima **Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava Crne Gore**, koje je nadležno za unapređenje i zaštitu ljudskih prava i sloboda, zaštitu od diskriminacije, kao i praćenje ostvarivanja prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica. U okviru Ministarstva djeluje Odjeljenje za unapređenje i zaštitu prava Roma i Egipćana, koje sprovodi aktivnosti usmjerene na njihovu društvenu inkluziju, očuvanje identiteta i unapređenje položaja u svim oblastima društvenog života.

Posebno značajnu ulogu ima **Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore** kao nezavisna institucija za zaštitu ljudskih prava i sloboda. **Ombudsman** postupa po pritužbama građana i po sopstvenoj inicijativi u slučajevima mogućeg kršenja ljudskih prava, prati primjenu domaćih i međunarodnih standarda i daje preporuke nadležnim organima za otklanjanje utvrđenih nepravilnosti. Takođe, inicira izmjene i dopune zakonskih i podzakonskih akata radi njihovog usklađivanja sa međunarodnim standardima ljudskih prava.

U skladu sa Zakonom o manjinskim pravima i slobodama, značajnu ulogu u zaštiti kolektivnih prava manjinskih zajednica imaju nacionalni savjeti. Pripadnici romske zajednice svoja prava ostvaruju i kroz djelovanje **Romski nacionalni savjet**, koji zastupa interese romske zajednice, doprinosi očuvanju nacionalnog identiteta i učestvuje u procesima donošenja odluka od značaja za ostvarivanje manjinskih prava i sloboda.

U oblasti očuvanja kulturnog identiteta manjinskih zajednica djeluje **Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina**, koji promoviše i podržava aktivnosti usmjerene na očuvanje jezičke, kulturne i tradicijske baštine manjinskih naroda. Kroz organizovanje kulturnih manifestacija, edukativnih programa, radionica i festivala, **CEKUM** doprinosi jačanju interkulturalnog dijaloga i promociji kulturne raznolikosti kao važnog društvenog resursa.

Finansijsku podršku projektima od značaja za očuvanje i razvoj manjinskih identiteta pruža **Fond za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava**. Fond podržava programe i aktivnosti usmjerene na očuvanje nacionalnog, kulturnog, jezičkog i vjerskog identiteta manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica.

Parlamentarni nadzor nad ostvarivanjem ljudskih i manjinskih prava vrši **Odbor za ljudska prava i slobode**, kao stalno radno tijelo Skupštine Crne Gore nadležno za razmatranje pitanja ljudskih prava, sloboda i zaštite manjina.

Pored ovih institucija, ostvarivanje prava Roma i Egipćana zahtijeva multisektorski pristup u kojem učestvuju brojna resorna ministarstva. **Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija Crne Gore** razvija obrazovne politike zasnovane na principima jednakosti, inkluzije i interkulturalizma, kroz unapređenje pristupa obrazovanju i promociju tolerancije i ljudskih prava. Ministarstvo kulture i medija Crne Gore doprinosi očuvanju i promociji kulturne raznolikosti, dok Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalnog dijaloga Crne Gore kreira mjere za povećanje zapošljivosti i ekonomsku inkluziju ranjivih grupa.

Važnu ulogu imaju i **Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodicima i demografije Crne Gore**, koje razvija programe socijalne podrške i zaštite porodica, te **Ministarstvo zdravlja Crne Gore**, koje je odgovorno za obezbjeđivanje dostupne i nediskriminatorne zdravstvene zaštite za sve građane. Dodatno, **Ministarstvo sporta i mladih Crne Gore** kroz programe za mlade i sportske aktivnosti doprinosi socijalnoj integraciji i međukulturalnom povezivanju različitih zajednica.

Poseban značaj za ostvarivanje osnovnih građanskih prava pripada **Ministarstvu unutrašnjih poslova Crne Gore**, koje je nadležno za vođenje matičnih registara, izdavanje ličnih dokumenata, regulisanje državljanstva i prebivališta, kao i sprovođenje postupaka od značaja za pravni identitet građana. Ove nadležnosti su od posebne važnosti za Rome i Egipćane, imajući u vidu da nedostatak lične dokumentacije može predstavljati prepreku za ostvarivanje prava iz oblasti obrazovanja, zdravstvene i socijalne zaštite.

Ukupno posmatrano, institucionalni okvir Crne Gore pruža značajne mehanizme za zaštitu i unapređenje prava Roma i Egipćana. Međutim, efikasnost ovog sistema zavisi od dosljedne primjene zakonskih rješenja, međuinstitucionalne saradnje i kontinuiranog razvoja inkluzivnih politika koje će omogućiti punu društvenu participaciju i ravnopravnost pripadnika ovih zajednica. Posebna pažnja mora biti usmjerena na djecu i mlade, kao najosjetljiviju kategoriju stanovništva, u skladu sa principima jednakosti, nediskriminacije i najboljeg interesa djeteta.

5. ULOGA I ZNAČAJ VASPITNO OBRAZOVNIH USTANOVA

Obrazovni sistem ima ključnu ulogu u sticanju znanja i vještina, kao i u pripremi učenika za buduće obrazovne i profesionalne izazove, pružajući im sigurno i podsticajno okruženje za razvoj. U skladu sa Zakonom o vaspitanju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, ciljevi vaspitanja i obrazovanja obuhvataju unapređenje intelektualnog, fizičkog, estetskog, društvenog, moralnog i duhovnog razvoja djece, u skladu sa njihovim sposobnostima i interesovanjima. Takođe, obrazovni sistem treba da doprinosi usvajanju opštih kulturnih i civilizacijskih vrijednosti, poštovanju ljudskih i dječjih prava, osposobljavanju za život u multikulturalnom društvu, razvijanju tolerancije i uvažavanja različitosti, kao i sticanju kompetencija neophodnih za aktivno i odgovorno učešće u društvu i cjeloživotno učenje.

Iz navedenog proizlazi da uloga vaspitno obrazovnih ustanova prevazilazi samu realizaciju nastavnih sadržaja i kurikuluma. Jedna od njenih najvažnijih funkcija jeste socijalizacija djeteta. Proces socijalizacije odvija se prvenstveno u porodici, vaspitno obrazovnoj ustanovi i široj društvenoj zajednici, pri čemu vaspitno obrazovna ustanova, nakon porodice, predstavlja najznačajniju instituciju za razvoj socijalnih kompetencija djeteta. Za mnogu djecu polazak u vaspitno obrazovnu ustanovu predstavlja značajnu životnu promjenu i izazov, jer se po prvi put suočavaju sa obavezama, odgovornošću i društvenim pravilima koja se mogu razlikovati od onih usvojenih u porodičnom okruženju. Istovremeno, vaspitno obrazovna ustanova postaje prostor u kojem dijete razvija odnose sa vršnjacima i stiče iskustva koja doprinose njegovom ličnom i socijalnom razvoju.

Kao prostor u kojem se istovremeno odvijaju obrazovanje, vaspitanje i socijalizacija, vaspitno obrazovna ustanova ima važnu ulogu u prepoznavanju i prevenciji razvojnih rizika kod djece. Ona predstavlja mjesto na kojem se mogu sprovesti različite socijalne intervencije usmjerene ne samo na osnaživanje djeteta, već i njegove porodice, sa ciljem lakšeg prevazilaženja ličnih, porodičnih i društvenih izazova.

Savremeno društvo suočava vaspitno obrazovne ustanove sa brojnim izazovima koji mogu ugroziti osjećaj sigurnosti i kvalitet obrazovnog procesa. Sve češće se bilježe različiti oblici rizičnih ponašanja među učenicima, kao i problemi koji su često povezani sa nepovoljnim porodičnim okolnostima i disfunkcionalnim porodičnim odnosima. Među najčešćim oblicima rizičnog ponašanja izdvajaju se fizička, verbalna i socijalna agresija, povučenost, anksioznost, depresivnost, neodgovornost prema školskim obavezama, laganje, nedisciplina, prkosno ponašanje, kao i različiti oblici rizičnog ponašanja u digitalnom okruženju.

Razumijevanje uzroka i posljedica rizičnih ponašanja od suštinskog je značaja za razvoj efikasnih preventivnih programa. Takva ponašanja mogu negativno uticati na psihosocijalni razvoj učenika, njihovo obrazovno postignuće i ukupnu školsku klimu. Istraživanja pokazuju da sveobuhvatni preventivni programi, zasnovani na pravovremenom prepoznavanju problema i koordinisanom djelovanju stručnjaka, doprinose smanjenju učestalosti rizičnih ponašanja i stvaranju bezbjednijeg i podsticajnijeg školskog okruženja.

Upravo zbog potrebe za pravovremenim prepoznavanjem, praćenjem i prevencijom rizičnih ponašanja, socijalni radnici imaju značajno mjesto u obrazovnom sistemu. Njihova uloga podrazumijeva unapređenje vaspitno-obrazovne funkcije škole kroz primjenu savremenih teorijskih i praktičnih principa socijalnog rada. Poseban doprinos socijalnih radnika ogleda se u jačanju socijalne i preventivne funkcije škole, kao i u povezivanju nastavnika, stručnih saradnika, roditelja i učenika u zajedničkom nastojanju da se obezbijede uslovi za zdrav razvoj, dobrobit i uspješnu socijalnu integraciju svakog djeteta.

5.1. Socijalni rad u vaspitno obrazovnim ustanovama

Socijalni rad u vaspitno obrazovnim ustanovama predstavlja specijalizovanu oblast socijalnog rada koja je usmjerena na unapređenje obrazovnog procesa, psihosocijalne podrške i ukupnog vaspitno obrazovnog okruženja. Njegova osnovna svrha jeste pružanje podrške učenicima, porodicama i školskom osoblju kroz razvoj preventivnih, savjetodavnih i intervencijskih aktivnosti koje doprinose uspješnom obrazovanju i zdravom razvoju djece i mladih.

Brojni autori ukazuju na značaj uključivanja socijalnih radnika u vaspitno obrazovni sistem kao stručnih saradnika koji mogu odgovoriti na složene pedagoške, psihološke i socijalne izazove sa kojima se suočavaju učenici i njihove porodice. Ističe se da prisustvo socijalnih radnika u vaspitno obrazovnim ustanovama omogućava dodatnu podršku djeci i mladima, posebno u situacijama koje uključuju porodične teškoće, zanemarivanje, nasilje, probleme mentalnog zdravlja i druge socijalne rizike. Njihovo djelovanje doprinosi pravovremenom prepoznavanju problema i efikasnijem povezivanju škole sa porodicom i sistemom socijalne zaštite.

Pored neposrednog rada sa učenicima, socijalni rad u vaspitno obrazovnim ustanovama podrazumijeva i realizaciju savjetodavnih aktivnosti, procjenu potreba i rizika, sprovođenje intervencija sa djecom i porodicama, kao i učešće u planiranju i razvoju programa podrške. Socijalni radnici pružaju stručnu pomoć učenicima koji se suočavaju sa teškoćama u učenju, problemima u ponašanju, socijalnom isključenošću, porodičnim konfliktima ili drugim okolnostima koje mogu negativno uticati na njihov razvoj i obrazovna postignuća.

Posebna vrijednost socijalnog rada u vaspitno obrazovnim ustanovama ogleda se u njegovom doprinosu radu interdisciplinarnih timova u obrazovnim ustanovama. Saradnja socijalnih radnika sa nastavnicima, pedagozima, psiholozima, defektolozima, zdravstvenim radnicima i drugim stručnjacima omogućava cjelovit pristup potrebama učenika i doprinosi stvaranju sistema podrške zasnovanog na najboljim interesima djeteta. Takav model rada omogućava sveobuhvatno sagledavanje problema i koordinisano djelovanje svih relevantnih aktera.

Savremeni pristupi obrazovanju sve više prepoznaju potrebu za uključivanjem socijalnih radnika u vaspitno obrazovni sistem. Njihova uloga nije ograničena samo na rješavanje problema kada se oni pojave, već podrazumijeva i preventivno djelovanje kroz razvoj programa usmjerenih na unapređenje socijalnih vještina, prevenciju nasilja, jačanje mentalnog zdravlja i podsticanje pozitivne klime u vaspitno obrazovnim ustanovama. Prisustvo socijalnih radnika doprinosi stvaranju bezbjednog, inkluzivnog i podsticajnog okruženja za učenje i razvoj svih učenika.

Posebno se naglašava njihov doprinos u prevenciji vršnjačkog nasilja, pružanju podrške djeci sa smetnjama u razvoju i drugim ranjivim grupama učenika, kao i u promovisanju mentalnog zdravlja i psihosocijalne dobrobiti djece. Kroz saradnju sa porodicom, školom i lokalnom zajednicom, socijalni radnici doprinose jačanju zaštitnih faktora u životu djece i smanjenju uticaja različitih razvojnih i socijalnih rizika.

Može se zaključiti da socijalni rad u vaspitno obrazovnim ustanovama predstavlja važan segment savremenog vaspitno obrazovnog sistema, čija je osnovna funkcija stvaranje uslova za sveobuhvatan razvoj djece i mladih, unapređenje njihove dobrobiti i jačanje kapaciteta škole da odgovori na složene izazove sa kojima se djeca i mladi suočavaju u savremenom društvu.

5.2. Zadaci i ciljevi socijalnog radnika

Vaspitno obrazovna ustanova predstavlja jedno od najvažnijih razvojnih okruženja u životu djeteta i ima značajnu ulogu u oblikovanju njegove ličnosti, identiteta i socijalnih kompetencija. Kroz proces obrazovanja, interakciju sa vršnjacima i svakodnevna iskustva socijalizacije, djeca stiču znanja, vještine i vrijednosti koje predstavljaju osnovu njihovog budućeg ličnog, obrazovnog i profesionalnog razvoja. Iskustvo škole može imati različita značenja za učenike – za neke ona predstavlja sigurno i podsticajno okruženje, dok kod drugih može izazivati osjećaj nesigurnosti, straha ili nepripadanja, u zavisnosti od njihovih individualnih iskustava i životnih okolnosti.

Posebno značajnu ulogu ima školsko okruženje zbog vršnjačkih odnosa, koji mogu biti izvor podrške, prihvatanja i zadovoljstva, ali i uzrok socijalne izolacije, konflikata i emocionalnih teškoća. Djeca koja odrastaju u nepo-

voljnim porodičnim uslovima ili su izložena različitim oblicima stresa često imaju dodatne izazove u prilagođavanju školskom okruženju i ostvarivanju uspješnih socijalnih odnosa. Tradicionalni obrazovni sistemi uglavnom su bili zasnovani na očekivanju da se učenici prilagode postojećim pravilima i zahtjevima škole. Učenici koji nijesu mogli da ispune postavljene standarde često su bili izloženi riziku od školskog neuspjeha, socijalne isključenosti ili napuštanja obrazovanja. Savremeni pristupi obrazovanju polaze od drugačijeg principa, prema kojem je škola dužna da se prilagodi različitim potrebama učenika i obezbijedi inkluzivno okruženje u kojem svako dijete može ostvariti svoj puni potencijal. U tom kontekstu, socijalni radnici predstavljaju važan resurs za pružanje podrške učenicima koji se nalaze u riziku, kao i djeci sa smetnjama u razvoju i drugim specifičnim potrebama. Organizacija njihovog rada razlikuje se u zavisnosti od obrazovnog sistema i institucionalnog okvira. U pojedinim školama socijalni radnici pružaju podršku većem broju obrazovnih ustanova ili široj populaciji učenika, dok su u drugim angažovani isključivo u jednoj školi ili rade sa određenim grupama djece kojima je potrebna intenzivnija podrška.

Socijalni radnici su često uključeni i u rad kriznih timova, gdje učestvuju u procjeni i rješavanju složenih situacija koje mogu ugroziti bezbjednost, razvoj ili dobrobit učenika. Značajan dio njihovog rada usmjeren je na pružanje podrške djeci sa emocionalnim, ponašajnim i razvojnim teškoćama, zbog čega su u mnogim obrazovnim sistemima povezani sa službama koje pružaju podršku inkluzivnom obrazovanju i djeci sa posebnim obrazovnim potrebama.

Uprkos različitim modelima organizacije rada, mogu se izdvojiti četiri ključna **zadatka socijalnog rada u vaspitno obrazovnim ustanovama**:

1. savjetodavni rad i individualna podrška djeci i mladima u saradnji sa drugim stručnim saradnicima u vaspitno obrazovnim ustanovama;
2. procjena potreba, rizika i zaštitnih faktora učenika, porodice i okruženja u vaspitno obrazovnim ustanovama;
3. sprovođenje direktnih intervencija sa djecom i roditeljima kroz individualni, grupni i porodični rad;
4. učešće u planiranju, razvoju i realizaciji preventivnih i razvojnih programa u vaspitno obrazovnim ustanovama.

Osnovni **cilj socijalnog rada u vaspitno obrazovnim ustanovama** jeste stvaranje uslova u kojima će svako dijete imati jednake mogućnosti za uspješno obrazovanje, zdrav razvoj i punu društvenu participaciju. Kroz povezivanje učenika, porodice, škole i resursa lokalne zajednice, socijalni rad doprinosi jačanju podrške djeci i mladima, unapređenju školske klime i stvaranju sigurnog, inkluzivnog i podsticajnog okruženja za učenje i razvoj.

U savremenom vaspitno obrazovnom sistemu socijalni radnici imaju značajnu ulogu u osnaživanju učenika, prevenciji socijalnih i razvojnih rizika,

jačanju saradnje između škole i porodice, kao i u obezbjeđivanju podrške koja omogućava svakom učeniku da razvije svoje potencijale i ostvari uspjeh u obrazovanju i životu.

5.3. Kompetencije socijalnih radnika za rad u vaspitno obrazovnim ustanovama

Socijalni radnici, zahvaljujući svojim stručnim znanjima i profesionalnim vještinama, mogu pružiti značajnu podršku u prepoznavanju, procjeni i intervenciji kod rizičnih ponašanja djece i mladih, čime se omogućava pravovremeno reagovanje i sprečavanje daljeg razvoja problema.

Svrha socijalnog rada može se posmatrati kroz tri osnovne dimenzije. *Prva* se odnosi na pružanje pomoći pojedincima u prevazilaženju ili ublažavanju teškoća koje nastaju kao posljedica neusklađenosti između njihovih potreba i zahtjeva okruženja. *Druga* podrazumijeva identifikovanje i prevenciju potencijalnih problema u odnosu pojedinca i njegove socijalne sredine, dok je *treća* usmjerena na jačanje ličnih potencijala, resursa i kapaciteta pojedinca kako bi se uspješnije suočavao sa životnim izazovima i teškoćama.

Kao i druge pomažuće profesije, socijalni rad počiva na temeljnim vrijednostima koje uključuju poštovanje ljudskog dostojanstva, uvažavanje jedinstvenosti svakog pojedinca, pravo na samoodređenje, prihvatanje različitosti i zaštitu povjerljivosti podataka. Polazeći od ovih principa, socijalni radnici nastoje da unaprijede kvalitet života i dobrobit pojedinaca, porodica i zajednica, koristeći stručna znanja i profesionalne vještine za rješavanje socijalnih problema i jačanje socijalnog funkcionisanja.

Savremeni pristupi ukazuju na potrebu intenzivnije saradnje između obrazovnog sistema i sistema socijalne zaštite, posebno kada su u pitanju djeca koja se suočavaju sa razvojnim, porodičnim ili socijalnim rizicima. U tom kontekstu, socijalni radnici predstavljaju važan dio stručnog tima škole. Njihovo prisustvo u obrazovnim ustanovama dobija sve veći značaj zbog potrebe za ranom identifikacijom i prevencijom neprihvatljivih oblika ponašanja, kao i drugih okolnosti koje mogu ukazivati na poteškoće u razvoju ili socijalnom funkcionisanju učenika. Pravovremena intervencija doprinosi smanjenju rizika od nastanka ozbiljnijih problema u kasnijim životnim fazama.

Uloga socijalnih radnika u vaspitno obrazovnim ustanovama obuhvata procjenu socijalnih rizika, planiranje i sprovođenje preventivnih programa, radionica i drugih oblika podrške usmjerenih na djecu, roditelje i nastavnike. Na taj način socijalni rad postaje značajan partner obrazovnom sistemu, doprinoseći stvaranju podsticajnog i bezbjednog okruženja za učenje, razvoj i socijalnu integraciju djece.

Socijalni rad u osnovnim školama zasniva se na ključnim društvenim vrijednostima, među kojima su poštovanje djece i njihovih potreba, obezbjeđivanje prava na obrazovanje i socijalnu sigurnost, kao i uvažavanje različitosti među učenicima. Kroz svoj rad socijalni radnici pomažu djeci da prevaziđu poteškoće, razviju lične kapacitete i spriječe pojavu budućih problema. Njihovo djelovanje podrazumijeva blisku saradnju sa porodicom, nastavnicima, stručnim saradnicima i lokalnom zajednicom, a zasniva se na principima profesionalnosti, etičnosti, solidarnosti i poštovanja ljudskih prava. Time doprinose stvaranju sigurnog, inkluzivnog i podržavajućeg školskog okruženja.

Direktnim uključivanjem u vaspitno-obrazovni proces socijalni radnici mogu efikasnije prepoznati potrebe učenika i pružiti adekvatnu podršku u skladu sa njihovim individualnim okolnostima. Njihova prisutnost u školama omogućava brže reagovanje na probleme i kontinuirano praćenje djece koja se nalaze u riziku. Za razliku od modela u kojem se intervencije realizuju tek nakon upućivanja slučaja nadležnim institucijama socijalne zaštite, prisustvo socijalnog radnika u školi omogućava pravovremeno djelovanje i bolju koordinaciju svih relevantnih aktera.

Specifičnost socijalnog rada ogleda se u njegovom holističkom pristupu, koji podrazumijeva sagledavanje djeteta ne samo kao pojedinca, već i kao člana porodice, vršnjačke grupe i šire društvene zajednice. Takav pristup omogućava razumijevanje problema iz više perspektiva i kreiranje sveobuhvatnih intervencija koje odgovaraju stvarnim potrebama djeteta.

Jedan od najznačajnijih teorijskih okvira socijalnog rada predstavlja ekološka teorija razvoja koju je razvio američki psiholog Urie Bronfenbrenner (Bronfenbrenner, 1979)³³, a koja razvoj djeteta posmatra kroz interakciju više međusobno povezanih sistema okruženja. Ova teorija naglašava da se razvoj djeteta odvija u stalnoj interakciji sa okruženjem i da ga nije moguće razumjeti izvan društvenog konteksta u kojem živi. Bronfenbrenner razlikuje više nivoa okruženja koji utiču na razvoj djeteta: *mikrosistem*, koji obuhvata porodicu, školu i vršnjake; *mezosistem*, koji se odnosi na odnose između različitih segmenata djetetovog okruženja, poput saradnje porodice i škole; *egzosistem*, koji uključuje institucije i društvene strukture koje posredno utiču na dijete; te *makrosistem*, koji čine šire društvene, kulturne i vrijednosne norme.

Primjena ekološke teorije u školskom socijalnom radu omogućava sveobuhvatno sagledavanje ponašanja i potreba učenika, uzimajući u obzir složenu mrežu faktora koji utiču na njihov razvoj. Polazeći od ovog pristupa, socijalni radnici ne posmatraju problem izolovano, već ga analiziraju u kontekstu porodice, škole, vršnjačkih odnosa i šire zajednice, što omogućava kvalitetnije razumijevanje situacije i efikasnije pružanje podrške.

Doc dr Tatjana Vujović

³³ Bronfenbrenner, U. (1979), *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*, Harvard University Press

II DIO: EMPIRIRIJSKO ISTRAŽIVANJE

6. REZULTATI EMPIRIJSKOG ISTRAŽIVANJA O OPRAVDANOSTI ANGAŽOVANJA SOCIJALNOG RADNIKA U ŠKOLAMA KOJE POHAĐAJU UČENICI RE POPULACIJE

6.1. Socio demografska i sociološka obilježja

Distribucija ispitanika po polu pokazuje da je od ukupno 100 ispitanika, 32 ispitanika bilo muškog pola i 68 ženskog. Tabela 1.

Tabela 1. Pol ispitanika

	Broj odgovora	Procenat (%)	Važeći procenat (%)	Kumulativni procenat (%)
muški	32	32,0	32,0	32,0
ženski	68	68,0	68,0	100,0
Ukupno	100	100,0	100,0	

Istraživanje je sprovedeno u sedam crnogorskih opština i to: u školama i vrtićima koje pohađaju romska djeca. Distribucija ispitanika po opštinama pokazuje da je najviše ispitanika bilo iz opštine Podgorica, zatim Nikšić, Berane, a najmanje iz opštine Ulcinj. Tabela 2. Najmanja zastupljenost ispitanika iz opštine Ulcinj može se objasniti time da u toj opštini svega postoji jedna škola koju pohađaju romska djeca.

Tabela 2 Distribucije ispitanika po opštinama

	Broj odgovora	Procenat (%)	Važeći procenat (%)	Kumulativni procenat (%)
Podgorica	31	31,0	31,0	31,0
Nikšić	26	26,0	26,0	57,0
Berane	13	13,0	13,0	70,0
Herceg Novi	6	6,0	6,0	76,0
Budva	14	14,0	14,0	90,0
Pljevlja	7	7,0	7,0	97,0
Ulcinj	3	3,0	3,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

6.2. Distribucija ispitanika prema zanimanju

Od ukupnog broja ispitanika 35% su bili nastavnici, 23 % vaspitači, 16 % stručna lica, 21 medijatori i 5% ispitanici koji nijesu htjeli da se izjasne. Tabela 3.

Tabela 3 Zanimanje

	Broj odgovora	Procenat (%)	Važeći procenat (%)	Kumulativni procenat (%)
Nastavnik	35	35,0	35,0	35,0
Vaspitač	23	23,0	23,0	58,0
Stručno lice	16	16,0	16,0	74,0
Medijator	21	21,0	21,0	95,0
Ne zeli da se izjasni	5	5,0	5,0	100,0
Ukupno	100	100,0	100,0	

Na pitanje „**Da li ste sarađivali sa postojećim centrom za socijalni rad prilikom rješavanja pitanja u vezi sa socijalnom problematikom vaših učenika,**“, najveći broj ispitanika tj. 85% je odgovorilo da su sarađivali sa centrom.

Dobijeni rezultati pokazuju da postoji potreba za zajedničkim djelovanjem u cilju rješavanja socijalnih problema djece i porodica, pružanja podrške učenicima i prevenciji socijalne isključivosti romske djece.

Tabela 4 Saradnja sa Centrom za socijalni rad

	Broj odgovora	Procenat (%)	Važeći procenat (%)	Kumulativni procenat (%)
Da	85	85,0	85,0	85,0
Ne	15	15,0	15,0	100,0
Ukupno	100	100,0	100,0	

Na pitanje „Koji su najzastupljeniji problemi učenika romske populacije sa kojima se Vi susrećete u svakodnevnom radu?,“ (*Možete označiti više ponuđenih odgovora) najveći broj ispitanika tj. 54% je odgovorilo da je to slab uspjeh u školi, što se može povezati i sa lošom socio-ekonomskom situacijom. U visokom procentu ističu nezainteresovanost za rad na času, što se može objasniti nedovoljnom motivacijom, nedovoljnom podrškom kod kuće za učenje, kao i nastavnim sadržajima koji nijesu dovoljno prilagođeni potrebama učenika- Tabela 5

Tabela 5 Najzastupljeniji problem romskih učenika

	Broj odgovora	Procenat (%)	Važeći procenat (%)	Kumulativni procenat (%)
Slab uspjeh u školi	54	54,0	54,0	54,0
Ometanje časa, dobacivanje, uvredljivi komentari	7	7	18,0	72,0
Nezainteresovanost za rad na času	12	12,0	12,0	84,0
Bježanje sa nastave	18	18	7,0	91,0
Sklonost nasilju	5	5,0	5,0	96,0
Konzumacija opojnih sredstava	4	4,0	4,0	100,0
Ukupno	100	100,0	100,0	

Na pitanje: „Da li je vršnjačko nasilje među učenicima/djecom u porastu, stagnira ili opada u odnosu na prethodne godine“, najveći broj ispitanika, njih 65% smatra da je u porastu u odnosu na prethodne godine. Tabela 6.

Ovakav rezultat ukazuje da su predrasude i stereotipi još uvijek značajno naglašeni prema romskoj djeci, te da su slabije prihvaćena u vršnjačkoj grupi, što može dovesti do potpune socijalne isključenosti i negativno uticati na njihov psihosocijalni razvoj.

Tabela 6 Vršnjačko nasilje

	Broj odgovora	Procenat (%)	Važeći procenat (%)	Kumulativni procenat (%)
U porastu	65	65,0	65,0	65,0
Stagnira	19	19,0	19,0	84,0
U padu	16	16,0	16,0	100,0
Ukupno	100	100,0	100,0	

Na pitanje: „Da li ste tokom dosadašnjeg radnog iskustva pohađali neku od obuka koja se odnosila na pružanje podrške djeci i roditeljima, koji žive u siromaštvu i riziku od socijalne isključenosti nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja“, najveći broj ispitanika, njih 70% je odgovorilo da je pohađalo obuku. Tabela 7

Dobijeni rezultati pokazuju da je stručno usavršavanje nastavnika veoma prisutno i ukazuje na njihovu korisnost na unaprjeđenje stručne prakse i profesionalne kompetencije nastavnika.

Tabela 7 Obuke nastanika

	Broj odgovora	Procenat (%)	Važeći procenat (%)	Kumulativni procenat (%)
Da	70	70,0	70,0	70,0
Ne	30	30,0	30,0	100,0
Ukupno	100	100,0	100,0	

Potrebe za uključivanjem socijalnih radnika

Na pitanje: „Smatrate li da treba uvrstiti socijalnog radnika kao stručnog saradnika u obrazovni sistem s ciljem osiguravanja ranog prepoznavanja i prevencije socijalnih rizika (vršnjačkog i porodičnog nasilja, zanemarivanja, zlostavljanja, siromaštva i socijalne isključenosti), kao odgovora na savremene socijalne rizike i postavljanje okvira za pružanje pravovremenih i integrisanih usluga za djecu“, najveći broj ispitanika, 95 % smatra da je to veoma značajno. Tabela 8.

Tabela 8 Uvođenje socijalnog radnika u obrazovni sistem

	Broj odgovora	Procenat (%)	Važeći procenat (%)	Kumulativni procenat (%)
Da	95	95,0	95,0	95,0
Ne	5	5,0	5,0	100,0
Ukupno	100	100,0	100,0	

Na pitanje: “Da li ste upoznati sa ulogom socijalnog radnika u sistemu obrazovanja“, najveći broj ispitanika ili 94 % odgovara da su upoznati sa ulogom socijalnog radnika, što pokazuje visok nivo informisanosti. Tabela 9.

Dobijeni rezultati pokazuju da postoji dobar osnovu za međuprofesionalnu saradnju i efikasno pružanje podrške učenicima i porodicama u rješavanju problema.

Tabela 9 Uloga socijalnog radnika u sistemu obrazovanja

	Broj odgovora	Procenat (%)	Važeći procenat (%)	Kumulativni procenat (%)
Da	94	94,0	94,0	94,0
Ne	6	6,0	6,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

Na pitanje: „Da li je Vašoj školi potreban socijalni radnik“, najveći broj ispitanika je odgovorio da postoji potreba, njih 94%. Tabela 10.

Dobijeni rezultati ukazuju na svijest ispitanika o značaju multidisciplinarnog pristupa u odgovoru na različite potrebe djece, posebno u školama koje pohađaju učenici RE populacije. Takođe ukazuju na potrebu za dodatnom stručnom podrškom koja će rješavati socijalne i porodične probleme učenika, unaprijediti saradnju sa roditeljima, prevenirati nasilje i jačati inkluzivno i podsticajno školsko okruženje.

Tabela 10 Potreba za uvođenjem socijalnog radnika

	Broj odgovora	Procenat (%)	Važeći procenat (%)	Kumulativni procenat (%)
Da	94	94,0	94,0	94,0
Ne	2	2,0	2,0	96,0
Nisam siguran	4	4,0	4,0	100,0
Ukupno	100	100,0	100,0	

Na pitanje: „Da li smatrate da socijalni radnici mogu doprinijeti: stvaranju sigurnog okruženja za učenje u školama /predškolskim ustanovama, prevenciji nasilja, podršci učenicima s teškoćama u razvoju te unaprjeđenju mentalnog zdravlja“, najveći broj ispitanika 97% je odgovorio pozitivno.

Dobijeni nalazi pokazuju da ispitanici prepoznaju značaj uloge socijalnog radnika u sistemu obrazovanja. Ovakvi nalazi ukazuju na svijest o važnosti socijalne podrške u školama posebno kada je riječ o prevenciji vršnjačkog nasilja, diskriminacije i socijalne isključenosti. Uloga socijalnog radnika prepoznaje se kao važan faktor u jačanju inkluzije, podsticanju redovnog pohađanja nastave i stvaranju sigurnog okruženja u cilju uspješnijeg obrazovanja.

Tabela 11 Značaj uloge socijalnog radnika u sistemu obrazovanja

	Broj odgovora	Procenat (%)	Važeći procenat (%)	Kumulativni procenat (%)
Da	97	97,0	97,0	97,0
Ne	2	2,0	2,0	99,0
Nisam siguran	1	1,0	1,0	100,0
Ukupno	100	100,0	100,0	

6.3. Izazovi sa kojim se susreće nastavni kadar u radu s djecom i roditeljima, koje bi socijalni radnici mogli uspješno riješiti

Na pitanje: „Koji su to problemi koji se javljaju kod učenika tokom nastave i izvan nje, a za koje smatrate da su van vaše odgovornosti“, uz opciju više ponuđenih odgovora, najveći broj ispitanika, tačnije 47% je odgovorio da je to porodična situacija.

Dobijeni rezultati pokazuju da nastavnici i stručna lica imaju ograničenu kontrolu nad porodičnom situacijom i mogu samo djelimično da utiču kroz savjetodavni rad. Tabela br 12.

Tabela 12 Problemi učenika

	Broj odgovora	Procenat (%)	Važeći procenat (%)	Kumulativni procenat (%)
Porodična situacija	47	47,0	47,0	47,0
Nedisciplina	7	7,0	7,0	54,0
Poremećaji u ponašanju	28	28,0	28,0	82,0
Vršnjačko nasilje	11	11,0	11,0	89,0
Konzumacija alkohola i droge	7	7,0	7,0	100,0
Ukupno	100	100,0	100,0	

Na pitanje: „Na koje načine sarađujete s roditeljima učenika/djece koji pohađaju školu/predškolsku ustanovu u kojoj ste zaposleni“, najveći broj ispitanika tj.69% je odgovorio da su to roditeljski sastanci. Tabela 13

Tabela 13 Saradnja sa roditeljima

	Broj odgovora	Procenat (%)	Važeći procenat (%)	Kumulativni procenat (%)
Roditeljski sastanci	69	69,0	69,0	69,0
Individualni razgovori	11	11,0	11,0	80,0
Organizacija edukacija i predavanja	18	18,0	18,0	98,0
Drugo	2	2,0	2,0	100,0
Ukupno	100	100,0	100,0	

Na pitanje: „Kako bi definisali saradnju sa roditeljima u situacijama ranog prepoznavanja i prevencije socijalnih rizika“, najveći broj ispitanika tj 66 % smatra da je sardnja sa roditeljima loša. Tabela 14.

Dobijeni rezultati pokazuju da roditelji imaju poteškoće da uspostave kvalitetnu saradnju što može dovesti do odlaganja pravovremene podrške učenicima i porodici, jer ne postoji otvorena komunikacija i partnerski odnos.

Tabela 14 Saradnja sa roditeljima

	Broj odgovora	Procenat (%)	Važeći procenat (%)	Kumulativni procenat (%)
Dobra	2	2,0	2,0	2,0
Djelimično dobra	14	14,0	14,0	80,0
Niti dobra ,niti loša	18	18,0	18,0	98,0
Loša	66	66,0	66,0	100,0
Ukupno	100	100,0	100,0	

Na pitanje: „Koje bi sve institucije i stručnjaci trebale da sarađuju sa romskim porodicama i na koji način“, uz opciju više ponuđenih odgovora, najveći broj ispitanika smatra da su to timovi za prevenciju nasilja. Tabela 15

Tabela 15 Saradnja insitucija i stručnjaka sa romskim porodicama

	Broj odgovora	Procenat (%)	Važeći procenat (%)	Kumulativni procenat (%)
Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija	5	5	5,0	5,0
Zavod za školstvo	17	17,0	17,0	43,0
Školski timovi za prevenciju nasilja	26	26,0	26,0	48,0
Socijalni radnik	12	12,0	12,0	60,0
Psiholog	24	24,0	24,0	84,0
Direktor škole	1	1,0	1,0	85,0
Razredni starješna	14	14,0	14,0	99,0
Drugo	1	1,0	1,0	100,0
Ukupno	100	100,0	100,0	

6.4. Problemi učenika i ispoljavanje agresivnosti

Na pitanje: „Koji su problemi u obrazovanju RE populacije zastupljeni u Vašoj školi / predškolskoj ustanovi“, najveći broj ispitanika, njih 39% smatra da je to socioekonomski položaj učenika RE populacije, nepripremljenost za školu i nedostatak pomoći u učenju kod kuće.

Ovi rezultati pokazuju da je potrebno organizovanje dopunske nastave za djecu RE populacije, NVO podrška u organizovanju kurseva i pripreme za školu, u cilju poboljšanja uspjeha učenika, uključivanje roditelja u školske aktivnosti i organizovanje radionice za roditelje o podršci djeci kod kuće. Po-

moć treba da bude konkretna i dugoročna bez izdvajanja i segregacije.

Tabela 16 Problemi u obrazovanju učenika RE populacije

	Broj odgovora	Procenat (%)	Važeći procenat (%)	Kumulativni procenat (%)
Socioekonomski položaj RE porodica	26	26,0	26,0	26,0
Izloženost diskriminaciji i segregaciji	17	17,0	17,0	43,0
Jezička barijerta	5	5,0	5,0	48,0
Kulturološke specifičnosti	12	12,0	12,0	60,0
Nepripremljenost djece RE populacije za školu	14	14	14	84,0
Odnos nastavnog osoblja i učenika većinske populacije prema djeci RE zajednice	1	1,0	1,0	85,0
Nedostatak pomoći u učenju kod kuće	24	24	24	99,0
Odnos institucija prema RE zajednici	1	1,0	1,0	100,0
	100	100,0	100,0	

Na pitanje: „Da li ste informisani da učenici koji su pod uticajem on line igrice i videa, društvenih mreža, internet nasilja i slično, skloni agresivnom ponašanju i samoozleđivanju“, najveći broj ispitanika tj.70% je odgovorio da su informisani.

Tabela 17 Zavisnost od on line igrice i agresivno ponašanj

	Broj odgovora	Procenat (%)	Važeći procenat (%)	Kumulativni procenat (%)
Da	70	70,0	70,0	70,0
Ne	30	30,0	30,0	100,0
Ukupno	100	100,0	100,0	

6.5. Pomoć roditeljima u obavljanju vaspitne funkcije

Na pitanje: „Da li bi uloga socijalnog radnika u obrazovanju mogla pomoći roditeljima u boljem obavljanju vaspitnih funkcija (predavanje, škola za roditelje, radu sa malim grupama, individualno savjetovanje, zajednički rad učenika i roditelja)“, najveći broj ispitanika tj.85% odgovorio je pozitivno.
Tabela 18

Tabela 18 Pomoć roditeljima u obavljanju vaspitne funkcije

	Broj odgovora	Procenat (%)	Važeći procenat (%)	Kumulativni procenat (%)
Da u potpunosti	85	85,0	85,0	85,0
Da , djelimično	13	13,0	13,0	98,0
Ne	2	2,0	2,0	100,0
Ukupno	100	100,0	100,0	

6.6. Socijalna integracija učenika

Na pitanje: „Da li smatrate da su učenici RE populacije prihvaćeni od strane svojih vršnjaka većinske populacije u Vašoj školi / predškolskoj ustanovi“, više od polovine ispitanika tj. 53% smatra da su djelimično prihvaćeni.
Tabela 19

Tabela 19 Prihvaćenost učenika RE populacije od svojih vršnjaka

	Broj odgovora	Procenat (%)	Važeći procenat (%)	Kumulativni procenat (%)
Da	53	53,0	53,0	53,0
Ne	39	39,0	39,0	92,0
Nisam siguran/na	8	8,0	8,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

Na pitanje: „Šta bi trebalo uraditi u pogledu unaprjeđenja socijalne integracije učenika RE populacije u Vašoj školi“, najveći broj ispitanika tj. 69% smatra da je neophodno angažovanje socijalnog radnika.

Dobijeni rezultati pokazuju da škole prepoznaju potrebu uvođenja socijalnog radnika u procesu socijalne integracije učenika romske populacije, kao i unaprjeđenja saradnje porodice, škole i stručnih službi.Tabela 20.

Tabela 20 Unapređenje socijalne integracije

	Broj odgovora	Procenat (%)	Važeći procenat (%)	Kumulativni procenat (%)
Angažovanje socijalnog radnika	69	69,0	69,0	69,0
Edukacija učitelja	14	14,0	14,0	83,0
Radionice za roditelje učenika	9	9,0	9,0	92,0
Re populacije				
Rad na socijalizaciji učenika	8	8,0	8,0	100,0
	100	100,0	100,0	

Na pitanje: „Da li smatrate da bi socijalni radnik u obrazovanju mogao pomoći učenicima o pravilnom izboru zanimanja“, najveći broj ispitanika tj. 90% smatra da bi mogao pomoći. Tabela 21.

Tabela 21 Pomoć učenicima u izboru zanimanja

	Broj odgovora	Procenat (%)	Važeći procenat (%)	Kumulativni procenat (%)
Da	90	90,0	90,0	90,0
Ne	2	2,0	2,0	92,0
Nisam siguran	8	8,0	8,0	100,0
Ukupno	100	100,0	100,0	

6.7. Analiza povezanosti između izražene socijalne problematike učenika i potrebe za uvođenjem socijalnog radnika

H1: Glavna hipoteza našeg istraživanja odnosila se na to da postoji statistički značajna povezanost između percepcije izraženih socijalnih problema učenika i potrebe uvođenja socijalnog radnika i stvaranja sigurnog okruženja. Ispitali smo probleme psihološke prirode i obraćanja za pomoć stručnim institucijama. Na osnovu rezultata Pirsonove pravolinijske korelacije $R=0,6$ $df=12$, $p=0,00$) utvrđena je statistički značajna pozitivna povezanost između socijalne problematike romskih učenika i potrebe za angažovanjem socijalnog radnika, čime je potvrđena glavna hipoteza.

Tabela 22 Glavna hipoteza

		uloga. socijalnog radnika	problemi. učenika
Problemi učenika	Pirsonova korelacija	1	0.67
	Sig. (2-tailed)		,143
	N	100	100
	Pirsonova korelacija	0,67	1
	Sig. (2-tailed)	,100	
	N	100	100

H2 Pomoćna hipoteza našeg istraživanja odnosila se na to da postoji statistički značajna negativna povezanost između loše vaspitne funkcije roditelja i percepcije značaja uvođenja uloge socijalnog radnika u pomoći roditeljima za bolje obavljanje vaspitne funkcije. Dobijeni rezultati Pirsonove pravolinijske korelacije $R=-0.90$ pokazuju da postoji visoka statistički značajna negativna povezanost, čime je potvrđena naša pomoćna hipoteza. Loša saradnja sa roditeljima može se promijeniti angažovanjem socijalnog radnika u radu sa roditeljima, kroz aktivnosti. Tabela br 23.

Dobijeni podaci pokazuju da su odnosi između porodice i škole nedovoljno razvijeni, usled ograničene kontrole nastavnika, koji nema uticaj na donošenje odluka unutar porodice. Ovo otežava rješavanje problema, pa bi angažovanje socijalnog radnika doprinijelo boljoj komunikaciji i saradnji.

Tabela 23 Pomoćna hipoteza

Loša vaspitna funkcija roditelja	Pirsonova korelacija	1	-,090
	Sig. (2-tailed)		,371
	N	100	100
Uloga socijalnog radnika u pomoci roditeljima	Pirsonova korelacija	-,090	1
	Sig. (2-tailed)	,371	
	N	100	100

6.7.1. Stavovi zaposlenih u osnovnim školama o procjeni za intervencije koje bi im bilo potrebno sprovoditi od strane socijalnih radnika

Možete li opisati u čemu vidite prednosti ukoliko bi stručni tim uključivao i socijalnog radnika?

Tabela 24

Kategorije	% slučajeva
Bolja saradnja između škole, porodice i lokalne zajednice.	46.0%
Sagledavanje potreba djeteta šire ne samo kroz razvojno-psihološki procesi vaspitno obrazovni aspekt ,već kroz socijalni,porodični kontekst.	52.0%
Socijalni radnik bi doprinio ranom prepoznavanju faktora rizika u multiproblemskim porodicima u kojima su zastupljene brojne socio/ patolo[ke pojave, nasilje, zanemarivanje djece, incest, alkoholizam	33.0%
Identifikovanje problema u porodi;nim odnosima i rad na rjesavanju problema.	25%
Aдекватnijoj saradnja sa porodicama, povezivanje porodica sa nadležnim institucijama i pružanju podrške djeci iz ranjivih porodica.	
Rjesavanje problema nasilja nad djecom u romski porodicama	18.6%
Savjetovanje roditelja o značaju pohađanja vrtića.	22.0%
Kroz rad sa djecom motivisanje djece da pohađaju srednjoškolske ustanove	19.0%
S obzirom da većina romske djece nema pomoć u učenju kod kuće ,edukacija roditelja, uključivanje u nastavne aktivnosti	13.0%

Napomena: jedan odgovor može biti svrstan u više tematskih kategorija zbog čega zbir procenata ne iznosi 100.

Šta mislite, kojim stručnim poslovima bi se trebao baviti socijalni radnik u osnovnim školama /predškolskim ustanovama? Tabela 25

Tabela 25

Stručni poslovi (višestruki odgovori)	% slučajeva
Savjetovanje roditelja o značaju pohađanja vrtića romske djece	53.0%
Ranom identifikacijom faktora rizika u porodici i rane intervencije	43.0%
Timskom planiranju podrške djetetu	18.6%
Razvijanje socijalnih i emocionalnih vještina učenika	22.0%

Šta smatrate najznačajnijim zadatkom socijalnog radnika u obrazovnim ustanovama?

Tabela 26

Najznačajniji zadatak socijalnog radnika (višestruki odgovori)	% slučajeva
Motivacija roditelja za upis djece u vrtiće	35.0%
Stvaranje sigurnog okruženja i obezbjeđivanje redovnosti dolaska na nastavu	43.0%
Stabilizacija porodičnih odnosa u djetetovoj porodici i adekvatno rješavanje problema zanemarivanja djece, nasilja u porodici	18.6%
Identifikovanje djetetovih poteškoća i uspostavlja povjerljivog odnosa i međusobnog poštovanja između stručnog lica i učenika	22.0%
Identifikovanje socijalnih rizika i pružanje pomoći djetetu iz multi-problemskih porodica	19.0%
Intenzivno povezivanje porodice sa institucijama socijalne i pravne zaštite	13.0%
Rad sa roditeljima koji su nosioci socio-patoloških pojava sa posebnim naglaskom na alkoholičare i zavisnike od psihoaktivnih supastanci	12.0%
Uključivanjem socijalnog radnika u škole može se postići brže djelovanje i pružanje pomoći službi socijalne zaštite	15.0%
Sprečavanje ranog napuštanja školovanja	23%
Prepoznavanje i rješavanje socijalnih problema koji utiču na školovanje	34%

Šta smatrate najvećom preprekom za zapošljavanje socijalnog radnika u obrazovnim ustanovama? S obzirom da se radi o kvalitativnoj analizi odgovori ispitanika su dati u kategorijama, Tabela 27

Tabela 27

Najveća prepreka (višestruki odgovori)	% slučajeva
Neadekvatna sistematizacija radnih mjesta koji propisuju pedagoge i psihologe i neprepoznavanje socijalnog radnika u sistemu	63.0%
Nedovoljno prepoznat značaj i uloga i doprinos socijalnog radnika u obrazovanju	43.0%
Ograničena finansijskih sredstava za angažovanje socijalnog radnika u školama i vrtićima	18.6%
Preciznija zakonska regulativa koja se tiče zapošljavanja socijalnog radnika obezbjeđivanje mentora za pripravnički staž.	25.0%
Marginalizovane uloge	19.0%
Do skora nijesu sistematizovana niti planirana budžetskim troškovima države	13.0%
Sistematizacija radnog mjesta i dobijanje saglasnosti za isti	12.0%

Prepreke ne postoje, nedovoljno razvijeni modeli multisektorske saradnje	15.0%
Uvjerjenje da postojeći stručni saradnici mogu pokriti sve poslove, dodatno otežava zapošljavanje socijalnih radnika u obrazovnim institucijama	22%
Drugo	4.0%

7. PROCJENA KADROVSKIH I FINANSIJSKIH KAPACITETA ZA IMPLEMENTACIJU OVAKVOG MODELA U CRNOGORSKI OBRAZOVNI SISTEM

Savremeni obrazovni sistem sve više prepoznaje da vaspitno obrazovna ustanova nije samo mjesto sticanja znanja, već i prostor u kojem se prepoznaju i rješavaju različiti socijalni, porodični i razvojni problemi djece i mladih. U tom kontekstu, uloga socijalnog radnika postaje ključna za ostvarivanje inkluzivnog, bezbjednog i podsticajnog školskog okruženja.

Za razliku od nastavnog kadra, čiji se normativi uglavnom određuju prema broju časova ili odjeljenja, rad socijalnog radnika zasniva se na složenim individualnim i porodičnim intervencijama koje zahtijevaju značajno vrijeme, kontinuirano praćenje i intenzivnu međuinstitucionalnu saradnju. Zbog toga određivanje normativa isključivo prema ukupnom broju učenika nije dovoljno da odrazi stvarni obim poslova koje socijalni radnik obavlja.

Poslovi školskog socijalnog radnika obuhvataju procjenu socijalnih potreba učenika, individualni i grupni savjetodavni rad, rad sa roditeljima i porodicama, koordinaciju sa centrima za socijalni rad, zdravstvenim ustanovama, policijom i pravosuđem, učešće u multidisciplinarnim timovima, izradu individualnih planova podrške, preventivne programe, intervencije u kriznim situacijama, zaštitu djece od nasilja, zanemarivanja i zlostavljanja, kao i vođenje stručne dokumentacije. Svaka od navedenih aktivnosti zahtijeva vrijeme koje se ne može izraziti samo kroz broj učenika u školi.

Međunarodna iskustva potvrđuju da kvalitet rada školskog socijalnog radnika zavisi od veličine populacije za koju je odgovoran. Nacionalna asocijacija socijalnih radnika Sjedinjenih Američkih Država (NASW) preporučuje odnos od približno jednog školskog socijalnog radnika na 250 učenika u redovnim školama, dok se u školama sa većim brojem djece koja imaju izražene socijalne, emocionalne ili razvojne potrebe, preporučuje i znatno manji odnos. Ove preporuke zasnivaju se na mogućnosti da stručni rad bude prvenstveno preventivan, a ne isključivo usmjeren na krizne intervencije.

Primjeri evropskih država pokazuju da se normativi ne određuju uvijek prema ukupnom broju učenika. U Republici Hrvatskoj, na primjer, puna norma socijalnog radnika ne vezuje se za broj učenika uključenih u postupke sistema socijalne zaštite, odnosno za složenost socijalnih potreba. Takav pristup potvrđuje da je intenzitet stručnog rada važniji pokazatelj od same veličine škole.

Polazeći od savremenih stručnih standarda i obima poslova koje socijalni radnici obavljaju, opravdano je predložiti da se u obrazovnom sistemu Crne Gore uspostavi normativ od jednog socijalnog radnika na najviše 250 do 300 učenika u redovnim vaspitno-obrazovnim ustanovama. U školama sa povećanim brojem učenika iz socijalno osjetljivih grupa, djece sa smetnjama u razvoju, djece u riziku od nasilja, zanemarivanja ili osipanja iz obrazovnog sistema, ovaj odnos trebalo bi dodatno smanjiti.

Uvođenje ovakvog normativa omogućilo bi pravovremeno prepoznavanje rizika, efikasniji preventivni rad, kvalitetniju saradnju sa porodicama i institucijama socijalne zaštite, smanjenje vršnjačkog nasilja i unaprijeđenje mentalnog zdravlja učenika. Dugoročno posmatrano, ovakav pristup predstavlja investiciju u kvalitet obrazovanja, socijalnu uključenost i zaštitu prava djeteta, a ne samo povećanje broja zaposlenih u školama.

Iz navedenih razloga može se zaključiti da normativ za školskog socijalnog radnika ne bi trebalo određivati isključivo prema ukupnom broju učenika, već prema složenosti stručnog rada i potrebama djece. Ipak, kao opšti standard, odnos od jednog socijalnog radnika na 250 do 300 učenika predstavlja stručno utemeljeno i međunarodno uporedivo rješenje koje bi doprinijelo unapređenju kvaliteta obrazovno-vaspitnog sistema Crne Gore.

Prema podacima Zavoda za zapošljavanje Crne Gore ima ukupno 71 nezaposlano lice na dan 15.6.2026. godine sa zanimanjima kako slijedi u tabeli 1.

Table 2 Nezaposlana lica na dan 15.6.2026. godine sa zanimanjem iz oblasti sociologije

Zanimanje	BR	BD	UL	BA	PL	RŽ	BP	IMK	NK	ŠV	ŽB	PV	PG	KL	DG	GL	TU	TV	Ukupno
717552-Profesor sociologije	0	0	0	0	0	0	0	1	5	0	0	0	3	1	0	1	1	0	12
717578-Stepen bachelor - Sociologija	0	0	0	0	1	0	0	0	4	2	0	0	0	0	0	0	0	0	7
718225-Sociolog	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	1	4
718268-Stepen bachelor – Socijalna politika i socijalni rad	0	0	0	0	1	1	0	1	1	0	0	1	2	0	0	0	2	0	9
718285-Socijalna politika i socijalni rad - stepen specijaliste	1	0	0	4	0	1	0	0	1	0	0	1	2	2	0	1	0	0	13
718297-Bachelor politikolog - smjer za socijalni rad	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
718299-Sociologija - stepen specijaliste	0	1	1	0	0	0	0	0	7	0	0	1	0	0	1	0	0	0	11
719300-Diplomirani socijalni radnik (VII/1 SSS)	0	0	0	2	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	4
727585-Master sociolog	0	0	1	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
727590-Stepen magistra - Sociologija	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
728285-Istraživač sociologije	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
728292-Stepen magistra - Socijalna politika i socijalni rad	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	2	0	0	0	0	0	4
808299-Stepen doktor nauka- Sociologija	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1

Prema podacima Zavoda za zapošljavanje u istraživanim opštinama ima ukupno 44 nezaposlano lice na dan 15.6.2026. godine sa zanimanjima kako slijedi u tabeli 2

Table 3 Nezaposlena lica sa zanimanjem iz oblasti sociologije (15.6.2026.) u opštinama koje su predmet istraživanja

Biro rada / Opština	Broj lica	Struktura zanimanja
Bar (Budva, Ulcinj)	2	Spec. sociologije (2)
Berane	6	Sociolozi i socijalni radnici
Nikšić	22	Bachelor, profesor, specijalista, master, dr. nauka (sociologija i socijalni rad)
Pljevlja	3	Sociologija i socijalni rad
Podgorica	11	Profesor, sociolog, bachelor, specijalista, magistar
Herceg Novi	0	-
Ukupno	44*	Sociologija i socijalni rad

Ukupan broj RE djece u istraživanim opštinama koja pođaju vaspitno obrazovne ustanove je 1865, od čega 297, osnovne škole 1406 i srednjoškolske ustanove 162.

7.1. SWOT analiza zapošljavanja sociologa i socijalnih radnika u obrazovanju

Implementacija modela zapošljavanja sociologa i socijalnih radnika u obrazovnom sistemu Crne Gore ima za cilj jačanje inkluzivnog obrazovanja, posebno u kontekstu podrške RE (romska i egipćanska) djeci, kojih u istraživanim opštinama ima ukupno 1865 učenika.

Za realizaciju ovog modela identifikovan je raspoloživi kadrovski potencijal od 44 nezaposlena lica iz oblasti sociologije i socijalnog rada, što predstavlja osnovu za operativnu implementaciju bez potrebe za značajnim dodatnim zapošljavanjem.

Table 4 Swot analiza zapošljavanja sociologa i socijalnih radnika u obrazovanju

SNAGE	SLABOSTI	ŠANSE	PRIJETNJE
Raspoloživ kvalifikovan kadar (44 lica)	Ograničeno iskustvo dijela kadra u školskom sistemu	EU i donatorska sredstva za inkluziju	Institucionalna neusklađenost (obrazovanje–socijalni sektor)
Niska dodatna fiskalna potreba	Nedovoljno razvijeni standardi uloga (medijatori/saradnici)	Smanjenje nezaposlenosti visokoobrazovanih	Moguć otpor škola zbog uvođenja dodatnog kadra

Direktan uticaj na inkluziju RE djece	Zavisnost od projektne podrške u početnoj fazi	Dugoročna sistemska integracija inkluzivnih politika	Nestabilno finansiranje projekata
Poboljšanje rada škola i stručnih službi	Ograničena standardizacija kompetencija i uloga	Razvoj novih profesionalnih profila (školski medijator)	Rizik od neadekvatne raspodjele kadra

7.2. Model raspodjele kadra

Predložena struktura angažovanja:

- Školski medijatori: 16
- **Stručni saradnici u osnovnim školama: 12**
- **Podrška u srednjim školama: 6**
- **Predškolska podrška: 4**
- Opštinski koordinatori: 6

7.3. Finansijska analiza

Prosječna bruto plata: 1.000 – 1.250 €

Period angažovanja: 12 mjeseci godišnje

Minimalno angažovati 22 socijalna radnika u vaspitno-obrazovne ustanove u opštinama koje su bile predmet istraživanja.

Maksimalno angažovati 44 socijalna radnika, sve raspoložive kapacitete koji se nalaze na Zavodu za zapošljavanje Crne Gore.

Scenario	Godišnji trošak
Minimalni 22	330.000 €
Srednji 28	420.000 €
Maksimalni 44	660.000 €

Zaključuje se da je model **finansijski održiv** i ne predstavlja visok fiskalni pritisak u okviru sistema obrazovanja. Ova analiza potvrđuje da je angažovanje sociologa i socijalnih radnika u obrazovanju Crne Gore, u kontekstu inkluzije RE djece, **operativno izvodljivo, finansijski održivo i društveno opravdano.**

Model omogućava:

- efikasno korišćenje postojećeg kadra,
- pokrivanje potreba 1865 učenika,
- i stabilnu implementaciju uz umjeren budžetski okvir.

Ključni faktor uspjeha predstavlja institucionalna koordinacija i jasno definisanje uloga stručnog kadra u obrazovnom sistemu.

8. PREPORUKE I SMJERNICE ZA BUDUĆE PROCESSE KAKO BI SE POBOLJŠALA INKLUZIJA I OSNAŽIVANJE MARGINALIZOVANIH ZAJEDNICA U OPŠTINAMA BUDVA, BERANE, HERCEG NOVI, NIKŠIĆ, PLJEVLJA, PODGORICA I ULCINJ

Na osnovu analize postojećih potreba u obrazovnim ustanovama u opštinama Budva, Berane, Herceg Novi, Nikšić, Pljevlja, Podgorica i Ulcinj, kao i identifikovanih izazova sa kojima se suočavaju učenici, roditelji i školski kadar, prepoznata je potreba za sistemskim uključivanjem socijalnih radnika u obrazovni sistem. Njihovo prisustvo doprinijelo bi jačanju preventivnog djelovanja, unapređenju saradnje između škole, porodice i zajednice, kao i efikasnijem odgovoru na socijalne i razvojne potrebe djece.

Preporučuju se sljedeće mjere:

- 1. Sistematizacija radnog mjesta socijalnog radnika u vaspitno obrazovnim ustanovama** – Socijalni radnici treba da budu sastavni dio stručnih službi vaspitno obrazovnih ustanova, naročito škola, sa jasno definisanim nadležnostima u oblasti procjene rizika, podrške učenicima i porodicama, prevencije nasilja, zanemarivanja, osipanja iz obrazovanja i drugih socijalnih problema.
- 2. Jačanje međusektorske saradnje** – Potrebno je uspostaviti funkcionalne mehanizme saradnje između obrazovnih ustanova, centara za socijalni rad, zdravstvenih ustanova, lokalnih samouprava, policije i organizacija civilnog društva, pri čemu bi socijalni radnici imali koordinirajuću ulogu u pružanju podrške djeci i porodicama.
- 3. Unaprjeđenje saradnje škole i porodice** – Socijalni radnici mogu značajno doprinijeti razvoju partnerskih odnosa između škole i roditelja kroz savjetodavni rad, porodične intervencije, edukativne radionice i individualnu podršku porodicama koje se suočavaju sa socijalnim ili ekonomskim teškoćama.
- 4. Razvoj preventivnih programa u školama** – Potrebno je razvijati programe usmjerene na prevenciju vršnjačkog nasilja, diskriminacije, socijalne isključenosti, zloupotrebe psihoaktivnih supstanci, rizičnih oblika ponašanja i ranog napuštanja školovanja, u čijoj realizaciji bi socijalni radnici imali vodeću stručnu ulogu.
- 5. Podrška učenicima iz ranjivih i marginalizovanih grupa** – Posebnu pažnju potrebno je usmjeriti na djecu iz porodica u riziku, djecu sa smetnjama u razvoju, pripadnike romske i egipćanske populacije, djecu bez adekvatnog roditeljskog staranja, djecu migrante i druge ranjive kategorije, kroz individualne planove podrške koje bi koordinirali socijalni radnici.

- 6. Kontinuirano stručno usavršavanje školskog kadra** – Organizovati edukacije za nastavnike i stručne saradnike o prepoznavanju socijalnih rizika, zaštiti djece, kriznim intervencijama, komunikaciji sa porodicama i primjeni inkluzivnih pristupa, uz aktivno učešće socijalnih radnika kao edukatora i članova multidisciplinarnih timova.
- 7. Uspostavljanje sistema praćenja i evaluacije socijalnih potreba učenika** – Razviti jedinstvene mehanizme evidentiranja i praćenja socijalnih faktora koji utiču na obrazovne ishode, kako bi škole pravovremeno planirale preventivne i interventne aktivnosti.

8.1. Mogućnosti za unaprjeđenje modela podrške kroz angažovanje socijalnih radnika

Rezultati analize ukazuju da vaspitno obrazovne ustanove sve češće preuzimaju odgovornost za rješavanje složenih socijalnih problema koji prevazilaze njihove osnovne obrazovne nadležnosti. U tom kontekstu, angažovanje socijalnih radnika predstavlja važan mehanizam unaprjeđenja kvaliteta obrazovanja i zaštite dobrobiti djece.

Ključne mogućnosti unaprjeđenja uključuju:

1. Razvoj multidisciplinarnih školskih timova u kojima će socijalni radnici ravnopravno učestvovati zajedno sa psiholozima, pedagozima, nastavnicima i drugim stručnjacima.
2. Uvođenje standardizovanih procedura za procjenu socijalnih potreba učenika i porodica, identifikaciju faktora rizika i planiranje individualizovane podrške.
3. Razvoj programa socio-emocionalnog razvoja, mentalnog zdravlja i otpornosti učenika kroz preventivne i savjetodavne aktivnosti koje vode socijalni radnici.
4. Jačanje saradnje sa lokalnom zajednicom radi obezbjeđivanja dodatnih usluga i resursa za učenike i njihove porodice.
5. Razvoj programa podrške roditeljstvu kroz savjetodavni rad, edukacije i jačanje roditeljskih kompetencija.
6. Unaprjeđenje inkluzivnih politika kroz aktivno učešće socijalnih radnika u planiranju, sprovođenju i evaluaciji mjera podrške učenicima.
7. Razvijanje interkulturalnog obrazovanja kao dijela nastavnih planova i programa – Integracija sadržaja koji afirmišu različitost i kulturnu raznolikost smanjuje predrasude i doprinosi razvoju empatije među učenicima (European Commission, 2020).
8. Primjena modela *“škole kao zajednice”* – Model koji podrazumijeva da škola funkcioniše kao centar okupljanja djece, roditelja i lokalnih organizacija, pokazao se uspješnim u Italiji i Portugalu (Carbone, 2023).

8.2. Smjernice za buduća istraživanja o efektima angažovanja socijalnih radnika u školama

Radi daljeg razvoja modela socijalnog rada u obrazovanju, preporučuje se sprovođenje istraživanja koja će pružiti empirijske pokazatelje o efektima angažovanja socijalnih radnika u školama.

Prioritetne oblasti istraživanja su:

1. Analiza povezanosti između prisustva socijalnog radnika u školi i obrazovnih ishoda učenika, uključujući redovnost pohađanja nastave, školski uspjeh i smanjenje osipanja iz obrazovanja.
2. Procjena uticaja socijalnog rada na prevenciju vršnjačkog nasilja, zanemarivanja, diskriminacije i drugih oblika socijalnih rizika.
3. Longitudinalna istraživanja koja će pratiti efekte uključivanja socijalnih radnika na kvalitet obrazovanja, socijalnu uključenost i dobrobit djece.

9. ZAKLJUČAK

U kontekstu izazova sa kojima se stručni saradnici najčešće suočavaju, posebno se izdvaja rad sa djecom iz rizičnih porodica i porodica RE populacije. Socio-ekonomski status RE porodica negativno utiču ne samo na obrazovna postignuća učenika, već i na razvoj njihovih socijalnih kompetencija, što često dovodi do problema u ponašanju ili povlačenja u sebe. Dodatni izazov predstavlja i nedovoljna spremnost značajnog broja roditelja na saradnju sa školom, koja se najčešće svodi na roditeljske sastanke ili povremene individualne razgovore, uz čest izostanak aktivnog uključivanja.

Stručni saradnici smatraju da bi socijalni radnik mogao značajno doprinijeti upravo u domenu rada sa porodicama, jer školski stručni kadar najčešće nema mogućnost direktnog uvida u porodične okolnosti učenika niti ovlašćenja za terenski rad u porodici, što otežava razumijevanje uzroka određenih ponašanja djece.

Kada je riječ o problemima kod učenika, uočava se porast vršnjačkog nasilja, pri čemu dominiraju oblici verbalnog nasilja kao što su ismijavanje, isključivanje i diskriminacija.

U pogledu saradnje sa roditeljima, iskustva stručnih saradnika su uglavnom nezadovoljavajuća. Dok postoji manji broj roditelja koji su spremni na saradnju, značajan dio roditelja čije dijete ima poteškoće, često izbjegava saradnju ili odgovornost prebacuje na školu i nastavnike.

Kada je riječ o saradnji sa užom i širom društvenom sredinom, škole najčešće sarađuju sa različitim institucijama, ustanovama i organizacijama u okviru preventivnih programa ili pružanja dodatne stručne podrške. Međutim, u manjim sredinama ova saradnja je ograničena zbog nedostatka dostupnih institucija.

Stručni saradnici ocjenjuju da je podrška lokalne zajednice unaprijeđena u odnosu na raniji period, ali i dalje nedovoljna u odnosu na sve kompleksnije probleme sa kojima se djeca suočavaju. Posebno se ističe potreba za boljom saradnjom sa centrima za socijalni rad, jer često izostaje povratna informacija o preduzetim mjerama i ishodima slučajeva, što otežava koordinaciju i produžava trajanje intervencija.

Preventivni programi u školama najčešće su usmjereni na učenike, dok nedostaju programi koji uključuju roditelje i njihovu edukaciju o porodičnim odnosima i njihovom uticaju na razvoj djece. U tom kontekstu, socijalni radnik bi imao značajnu ulogu u jačanju roditeljskih kompetencija i unaprjeđenju porodičnih odnosa.

Svi učesnici istraživanja smatraju da je neophodno uključivanje socijalnih radnika u osnovne škole u Crnoj Gori kao ravnopravnih članova stručnih

timova. Posebno se ističe njihova uloga u radu sa porodicama, jer su socijalni radnici jedini stručnjaci koji imaju kompetencije i ovlaštenja za terenski rad i direktan uvid u porodične prilike.

Takođe se naglašava značaj njihovog angažovanja u individualnom radu sa učenicima, kao i u oblasti rane intervencije. Smatra se da bi rana procjena učenika na početku školovanja omogućila pravovremeno prepoznavanje rizika i preventivno djelovanje, čime bi se spriječio razvoj težih problema u kasnijem školovanju.

Kao glavne prepreke za zapošljavanje socijalnih radnika u obrazovni sistem ističu se nedovoljno finansiranje i institucionalna ograničenja, kao i neprepoznavanje značaja njihove uloge u školskom kontekstu. Dodatno se ukazuje na to da donosioci odluka često nijesu dovoljno upoznati sa realnim problemima u školama, koji postaju sve kompleksniji i zahtijevaju interdisciplinarni pristup. Analiza jasno pokazuje da je porodica ključna polazna tačka mnogih problema sa kojima se djeca suočavaju u školskom okruženju.

Na osnovu dobijenih rezultata, evidentno je da se stručni saradnici suočavaju sa složenim problemima koje, uprkos velikom angažovanju, ne mogu u potpunosti da riješe zbog nedostatka vremena, preopterećenosti i ograničenih profesionalnih nadležnosti. Stoga se kao jasna potreba nameće potreba za zapošljavanje socijalnih radnika u vaspitno obrazovnim ustanovama u Crnoj Gori.

Njihovo uključivanje doprinijelo bi jačanju stručne podrške u obrazovnom sistemu, boljoj koordinaciji između škola i sistema socijalne zaštite, kao i pravovremenom i sveobuhvatnom rješavanju problema djece i mladih u riziku. Time bi se unaprijedili ne samo obrazovni ishodi, već i ukupni razvoj djece, što ima šire društvene implikacije.

Ovo istraživanje ukazuje na potrebu sistemskog prepoznavanja uloge socijalnog rada u obrazovanju, kao i na činjenicu da savremeni obrazovni izazovi zahtijevaju timski, interdisciplinarni pristup u kojem socijalni radnici predstavljaju ključnu profesionalnu podršku u školskom okruženju Crne Gore.

10. IZVORI

- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Direktiva Evropske komisije o rasnoj jednakosti, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32000L0043>
- Družić Ljubotina, O., Kletečki Radović, M., & Berc, G. (2018). *Socijalni rad u obrazovanju: mogućnosti i izazovi*. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Ekonomsko-investicioni plan za Zapadni Balkan, UN Ciljevi održivog razvoja, <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>
- EU akcioni plan za borbu protiv antirasizma 2020-2025, https://ec.europa.eu/info/files/union-equality-eu-action-plan-against-racism-2020-2025_e
- EU Roma strateški okvir za period 2021-2030, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_1813_8
- Gregorčič Mrvar, P., & Mažgon, J. (2016). Collaboration of a school counselling service with individuals and institutions in a community. *Sodobna Pedagogika*, 67(1), 74–94.
- Gregorčič Mrvar, P., & Mažgon, J. (2017). The role of the school counsellor in school–community collaboration: The case of Slovenia. *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education*, 5(1), 19–29. <https://doi.org/10.5937/IJCRSEE1701019G>
- IDEAS & partneri. (2019). *Analiza rada centara za socijalni rad u Crnoj Gori – funkcionalna procjena sistema*. Beograd/Podgorica.
- Kletečki Radović, M., & Družić Ljubotina, O. (2016). Uloga socijalnog rada u zaštiti djece i mladih u riziku. *Ljetopis socijalnog rada*, 23(2), 201–220.
- Kobolt, A. (2010). *Izstopajaoče vedenje in pedagoški odzivi*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, Univerza v Ljubljani.
- Kobolt, A. (2011). Razumevanje in odzivanje na čustvene in vedenjske težave. *Socialna pedagogika*, 15(2), 153–173.
- Kovačević, M. (2022). Prevenција nasilja u školama kroz međusektorski pristup. *Zbornik Instituta za pedagogiju*, 48, 77–93.
- Ministarstvo rada i socijalnog staranja Crne Gore. (2011). *Analiza rada centara za socijalni rad u Crnoj Gori*. Podgorica.

Obrasci i stepen diskriminacije u Crnoj Gori u 2020, Centar za demokratiju i ljudska prava – CEDEM.

Okvirna odluka Savjeta 2008/913/JHA, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32008F0913>

Opšti zakon o obrazovanju i vaspitanju, "Sl. list CG", br. 047/17 od 19.07.2017.

Zakon o zdravstvenoj zaštiti, "Sl. list CG", br. 044/18 od 06.07.2018

Preporuka Savjeta EU u pogledu jednakosti, inkluzije i uključenosti Roma, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-6070-2021-INIT/en/pdf>

Resman, M. (1999). *Šolsko svetovalno delo v šoli*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Rešetar, B. (2023). Socijalni radnici u školama – potreba savremenog obrazovnog sustava. *Pravobranitelj za djecu – Izvješća i analize*, Zagreb.

Savjet Evrope, Procjene romske populacije.

Schmidt, M., Protner, E., & Čagran, B. (2015). Social participation of high school students with special needs. *Systems Research and Behavioral Science*, 32, 214–220. <https://doi.org/10.1002/sres.2262>

Stojanović, S. (2021). Saradnja škola i centara za socijalni rad u zaštiti djece. *Socijalna politika i socijalni rad*, 56(1), 45–62.

Strategija socijalne inkluzije Roma i Egipćana 2021–2025, Vlada Crne Gore

Šteh, B., Mažgon, J., & Gregorčič Mrvar, P. (2023). Sometimes I really need the school counselling service: Some aspects of school counsellor–teacher collaboration. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*, 22(2), 207–227. <https://doi.org/10.26803/ijlter.22.2.12>

UNICEF Hrvatska. (2021). *Analiza sustava podrške djeci u riziku*. Zagreb: UNICEF Office Croatia.

UNICEF Montenegro & Zavod za školstvo. (2019). *Strategija inkluzivnog obrazovanja u Crnoj Gori*. Podgorica.

UNICEF Montenegro. (2019). *Analiza rada centara za socijalni rad u Crnoj Gori*. Podgorica: UNICEF. <https://www.unicef.org/montenegro>

UNICEF Montenegro. (2019). *PISA 2015 – rezultati i preporuke za obrazovne politike u Crnoj Gori*. Podgorica.

UNICEF Montenegro. (2020). *Uz pomoć socijalnih radnika do procjene uticaja krize COVID-19 na djecu u Crnoj Gori*. Podgorica: UNICEF. <https://www.unicef.org/montenegro>

UNICEF Montenegro. (2021). *Publikacije i istraživanja – sistem socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori*. Podgorica: UNICEF. <https://www.unicef.org/montenegro>

UNICEF Srbija. (2020). *Analiza sistema socijalne zaštite i obrazovne inkluzije djece u riziku*. Beograd: UNICEF.

Uprava za statistiku- MONSTAT, Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 2023.godini,

Ustav Crne Gore, "Sl.list CG", br.1/2007 i 38/2013 - Amandmani I-XVI

Videnović, M., & Lazarević, D. (2019). *Inkluzivno obrazovanje i međusektorska saradnja u Srbiji*. Beograd: Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu.

Vlada Crne Gore. (2018). *Strategija razvoja sistema socijalne i dječje zaštite 2018–2022*. Podgorica.

Zakon o crnogorskom državljanstvu, "Sl. list CG", br. 020/14 od 25.04.2014, 054/16 od 15.08.2016 32 Zakon o strancima, "Sl. list CG", br. 012/18 od 23.02.2018, 003/19 od 15.01.2019

Zakon o manjinskim pravima i slobodama, "Sl. list CG", br. 020/11 od 15.04.2011, 020/15 od 24.04.2015

Zakon o matičnim registrima, "Sl. list CG", , br. 047/08 od 07.08.2008, 041/10 od 23.07.2010, 040/11 od 08.08.2011, 055/16 od 17.08.2016

Zakon o radu, "Sl. list CG", br. 004/18 od 26.01.2018

Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti, "Sl. list CG", br. 050/17 od 31.07.2017

Zakon o socijalnom stanovanju, "Sl. list CG", br. 35/13 od 23.07.2013.

Zakon o zabrani diskriminacije, "Sl. list CG", br. 46/2010, 40/2011 , 18/2014 i 42/2017

Zakon o zaštiti podataka o ličnosti, "Službeni list Crne Gore", br. 079/08 od 23.12.2008, 070/09 od 21.10.2009, 044/12 od 09.08.2012.

Zavod za školstvo Crne Gore. (2015). *Inicijativa "Moje vrijednosti i vrline" – razvoj socio-emocionalnih kompetencija učenika*. Podgorica.

11. PRILOZI

UPITNIK

Ovaj upitnik sprovodi se u okviru multisektorskog istraživanja koje će obuhvatiti analizu postojećih potreba u obrazovnim ustanovama, sa posebnim fokusom na izazove sa kojima se suočavaju učenici, roditelji i školski kadar u cilju potvrđivanja opravdanost za angažovanje socijalnih radnika u obrazovni sistem.

Glavni cilj istraživanja je prepoznavanje socijalnih rizika i rad s djecom i roditeljima, koji žive u siromaštvu i riziku od socijalne isključenosti, nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja. Školski socijalni rad predstavlja specijalizirano područje unutar profesije socijalnog rada koje je usmjereno na unaprjeđenje obrazovnog i psihosocijalnog okruženja u školama naglašavajući osnaživanje odnosa među nastavnicima, učenicima i njihovim roditeljima. Svrha školskog socijalnog rada pružanje je profesionalne podrške i pomoći učenicima koji dolaze iz porodica koje su opterećene različitim ekonomskim, socijalnim, zdravstvenim, obrazovnim i brojnim drugim rizicima, prvenstveno djecom REA populacije. Ovim istraživanjem će se dublje razumjeti problemi s kojima se djeca susreću u svojim porodicama, lično i/ili u školskom okruženju koje nastavni kadar percipira da su izvan njihove odgovornosti i kompetencija da bi ih socijalni radnici mogli adekvatnije adresirati te pružiti potrebnu podršku.

PRILOG 1

U skladu s navedenim ciljevima kroz tri seta istraživačkih pitanja koja će biti postavljena nastavnom kadru dobićemo odgovor na postavljenu hipotezu:

1. Vaš pol;

- a) M
- b) Ž
- c) Ne želim da se izjasnim

2. Radno mjesto koje pokrivete u školi /predškolskoj ustanovi?

- a) _____
- b) Ne želim da se izjasnim

3. Opština u kojoj se nalazi Vaša škola /predškolska ustanova?

- a) Berane
- b) Budva
- c) Herceg Novi
- d) Nikšić
- e) Pljevlja
- f) Podgorica
- g) Ulcinj

4. Da li se Vaša ustanova nalazi u urbanoj ili ruralnoj sredini?

- a) Urbanoj
- b) Ruralnoj
- 5. Naziv ustanove? (*Nije obavezno)

6. Da li ste imali potrebu za rješavanje određenih pitanja u vezi sa socijalnom problematikom Vaših učenika/ djece?

- a) Da
- b) Ne
- c) Nije mi poznato

7. Ako je vaš odgovor DA, da li ste sarađivali sa lokalnim centrom za socijalni rad prilikom rješavanja pitanja u vezi sa socijalnom problematikom vaših učenika/djece?

- a) Da
- b) Ne

8. Da li je vršnjačko nasilje među učenicima/djecom u porastu, stagnira ili opada u odnosu na prethodne godine?

- a) U porastu
- b) Stagnira
- c) U padu

9. Da li ste tokom dosadašnjeg radnog iskustva pohađali neku od obuka koja se odnosila na pružanje podrške djeci i roditeljima, koji žive u siromaštvu i riziku od socijalne isključenosti, nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja?

- a) Da
- b) Ne

10. Da li ste informisani da većina članica Evropske Unije imaju zaposlenog socijalnog radnika u sistemu obrazovanja?

- a) Da
- b) Ne

I Potrebe za socijalnim radnicima

11. Smatrate li da treba uvrstiti socijalnog radnika kao stručnog saradnika u obrazovni sistem s ciljem osiguravanja ranog prepoznavanja i prevencije socijalnih rizika (vršnjačkog i porodičnog nasilja, zanemarivanja, zlostavljanja, siromaštva i socijalne isključenosti), kao odgovora na savremene socijalne rizike i postavljanje okvira za pružanje pravovremenih i integrisanih usluga za djecu?

- a) Da
- b) Ne
- c) Nemam stav

12. Da li ste upoznati sa ulogom socijalnog radnika u sistemu obrazovanja?

- a) Da
- b) Ne
- c) Nemam stav

13. Da li je u Vašoj školi potreban socijalni radnik?

- a) Da
- b) Ne
- c) Nemam stav

14. Da li smatrate da bi angažman socijalnog radnika u obrazovni sistem mogao da doprinese boljoj socijalizaciji učenika/djece u obrazovnom sistemu i sredini u kojoj se nalaze?

- a) Da
- b) Ne
- c) Nemam stav

15. Da li smatrate da socijalni radnici mogu doprinijeti: stvaranju sigurnog okruženja za učenje u školama /predškolskim ustanovama, prevenciji nasilja, podršci učenicima s teškoćama u razvoju te unapređenju mentalnog zdravlja?

- a) Da
- b) Ne
- c) Nemam stav
- d) drugo _____

16. Da li smatrate da socijalni rad u obrazovnom sistemu igra važnu ulogu u razvoju učenika/djece i njihovom povezivanju sa resursima i podrškom potrebnom za maksimiziranje njihovog potencijala u obrazovnom procesu?

- 1. Da
- 2. Ne
- 3. Nemam stav

II Izazovi sa kojim se susreće nastavni kadar u radu s djecom i roditeljima, a za koje bi socijalni radnici mogli uspješno riješiti

17. Koji su najzastupljeniji problemi učenika sa kojima se Vi susrećete u svakodnevnom radu? (*Možete označiti više ponuđenih odgovora)

- a) Slab uspjeh u učenju
- b) Ometanje časa, dobacivanje, uvredljivi komentari
- c) Nezainteresovanost za rad na času
- d) Bježanje sa nastave
- e) Sklonost nasilju
- f) Konzumiranje opojnih sredstava
- g) Krađa
- h) Seksualno uznemiravanje
- i) Ucjenjivanje
- j) Drugo _____

18. Koji su to problemi koji se javljaju kod učenika tokom nastave i izvan nje, a za koje smatrate da su van vaše odgovornosti? (*Možete označiti više ponuđenih odgovora)

- a) Porodična situacija
- b) Nedisciplina
- c) Djeca s problemima u ponašanju (pušenje i konzumacija alkohola i droga)
- d) Nasilje
- e) Izrugivanje i diskriminacija učenika
- f) drugo _____

19. Na koje načine sarađujete s roditeljima učenika/djece koji pohađaju školu/predškolsku ustanovu u kojoj ste zaposleni?

- a) Roditeljski sastanci
- b) Individualni razgovori odnosno informisanje
- c) Organizacija edukacije i predavanja
- d) drugo _____

20. Kako bi definisali saradnju sa roditeljima u situacijama ranog prepoznavanja i prevencije socijalnih rizika?

- a) Odlična
- b) Vrlo dobra
- c) Dobra
- d) Loša

21. U idealnom slučaju, ko bi sve trebao sarađivati s porodicama i kako? (*Možete označiti više ponuđenih odgovora)

- a) Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija
- b) Zavod za školstvo
- c) Školski timovi za prevenciju nasilja u školama
- d) Socijalni radnik/Sociolog
- e) Zaštitnik dječjih prava
- f) Psiholog
- g) Direktor škole
- h) Razredni starješina
- i) Drugo _____

22. Na koje načine sarađujete s užom i širom okolinom učenika/djece koji pohađaju školu /ustanovu u kojoj ste zaposleni?

- a) Praćenje razreda kao cjeline i praćenje učenika individualno
- b) Asistenti u nastavi
- c) Medijatori
- d) Drugo _____

23. Smatrate li da učenici koji dolaze iz porodica koji žive u siromaštvu i riziku od socijalne isključenosti, nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, imaju slabiji uspjeh u školi i problem da ostvare normalnu komunikaciju unutar škole?

- a) Da
- b) Ne
- c) Nemam stav

24. Smatrate li da bi uloga socijalnog radnika u obrazovanju mogla pomoći roditeljima u boljem obavljanju vaspitnih funkcija (predavanje, škola za roditelje, radu sa malim grupama, individualno savjetovanje, zajednički rad učenika i roditelja).

- a) Da
- b) Ne
- c) Nemam stav

25. Da li ste informisani da djeca, učenici koji su pod uticajem on line igrice i videa, društvenih mreža, internet nasilja i sl, se samoozleđivala i agresivno se ponašala prema drugim učenicima/drugoj djeci i okolini?

- a) Da
- b) Ne

26. Da li ste u Vašoj školi/predškolskoj ustanovi imali takav slučaj? Ako jeste, možete li opisati ukratko problem i način rješenja istog, kao i rezultate koje ste postigli?

27. Smatrate li da je uloga socijalnog radnika u obrazovanju neizostavna kad je u pitanju „Inkluzija“?

- 1. Da
- 2. Ne
- 3. Nemam stav

28.Smatrate li da je uloga socijalnog radnika u obrazovanju neizostavna kad je u pitanju integracije djece RE populacije u obrazovni sistem?

- a) Da
- b) Ne
- c) Nemam stav

29.Pripadnici romske i egipćanske populacije su jedna od najmnogobrojnijih nacionalnih manjina u Crnoj Gori. Oni su najviše izloženi rizicima socijalne isključenosti. Da li se slažete sa ovom konstatacijom?

- a) Da
- b) Na
- c) Nemam stav

30.Koje probleme u obrazovanju RE populacije smatrate da postoje u Vašoj školi / predškolskoj ustanovi ? (*Možete označiti više ponuđenih odgovora)

- a) Socio-ekonomski položaj RE porodica
 - b) Izloženost diskriminaciji i segregaciji
 - c) Jezička barijera
 - d) Kulturološke specifičnosti
 - e) Nepripremljenost djece RE populacije za školu
 - f) Odnos nastavnog osoblja i učenika pripadnika većinske populacije prema djeci RE zajednice
 - g) Nedostatak pomoći u učenju kod kuće
 - h) Odnos institucija prema RE populaciji
 - i) Drugo _____
-
-
-

31. Da li u Vašoj školi/ predškolskoj ustanovi promovirate inicijative za borbu protiv diskriminacije i inkluzije i na koji način?

- a) Da _____
- b) Ne

32. Da li sprovodite aktivnosti koje se odnose na pružanje podrške romskim porodicama o važnosti obrazovanja u unapređenju ekonomskog statusa i ako je odgovor „DA“ na koji način?

- a) Da _____
- b) Ne

33. Koliko često planirate aktivnosti u cilju efikasnije socijalizacije učenika RE populacije?

- a) Svakodnevno
- b) Jednom nedjeljno
- c) Više puta nedjeljno
- d) Jednom mjesečno
- e) Više puta mjesečno
- f) Drugo _____

Na koji način podstičete socijalnu integraciju učenika/ djece RE populacije?

34. Da li ste zadovoljni saradnjom sa roditeljima učenika/djece RE populacije?

- a) Da
- b) Ne
- c) Nemam stav

35. Da li smatrate da bi socijalni radnik u obrazovanju mogao pomoći u saradnji sa roditeljima učenika/djece RE populacije?

- a) Da
- b) Ne
- c) Nemam stav

36. Da li smatrate da su učenici RE populacije prihvaćeni od strane svojih vršnjaka većinske populacije u Vašoj školi / predškolskoj ustanovi?

- a) Smatram
- b) Djelimično
- c) Ne smatram

37.Šta bi trebalo uraditi u pogledu unapređenja socijalne integracije učenika RE populacije u Vašoj školi?

- a) Angažovanje socijalnog radnika
- b) Edukacija učitelja
- c) Radionice za roditelje učenika RE populacije
- d) Raditi na socijalizaciji učenika
- e) Drugo_____

38. Da li smatrate da bi socijalni radnik u obrazovanju mogao pomoći učenicima o pravilnom izboru zanimanja?

- a) Da
- b) Ne
- c) Nemam stav

39. Kakvu vrstu podrške vam pruža lokalna zajednica na savremene socijalne rizike i postavljanje okvira za pružanje pravovremenih i integrisanih usluga za djecu? (druge stručne službe, institucije i sl.)

40.Koju vrstu preventivnih programa sprovodite u školi / predškolskoj ustanovi u kojoj ste zaposleni?

41.Na koji način i kome adresirate poteškoće kada je djeci potreban dodatan intenzivniji rad/podrška/tretman?

III Stavovi zaposlenih u osnovnim školama o procjeni za intervencije koje bi im bilo potrebno sprovoditi od strane socijalnih radnika

42. Možete li opisati u čemu vidite prednosti ukoliko bi stručni tim uključivao i socijalnog radnika?

43. Šta mislite, kojim stručnim poslovima bi se trebao baviti socijalni radnik u osnovnim školama /predškolskim ustanovama?

44. Šta smatrate najznačajnijim zadatkom socijalnog radnika u obrazovnim ustanovama?

45. Šta smatrate najvećom preprekom za zapošljavanje socijalnog radnika u obrazovnim ustanovama?

ANKETA

Upitnik za istraživanje za potrebe multisektorskog istraživanja koje će obuhvatiti analizu postojećih potreba u obrazovnim ustanovama

Poštovani,

Ova anketa se sprovodi u svrhu istraživanja za potrebe multisektorskog istraživanja koje će obuhvatiti analizu postojećih potreba u obrazovnim ustanovama, sa posebnim fokusom na izazove sa kojima se suočavaju učenici, roditelji i školski kadar u cilju potvrđivanja opravdanost za angažovanje socijalnih radnika u obrazovni sistem. Istraživanje se realizuje za potrebe Ministarstva socijalnog staranja, brige o porodici i demografije, i obuhvatiće analizu postojećih potreba u školama, sa posebnim fokusom na izazove sa kojima se suočavaju učenici i roditelji - pripadnici romske i egipćanske zajednice, kao i sam školski kadar.

Glavni cilj istraživanja je prepoznavanje socijalnih rizika i rad sa djecom i roditeljima koji žive u siromaštvu a koji su u riziku od socijalne isključenosti, nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja. Školski socijalni rad predstavlja specijalizovano područje unutar profesije socijalnog rada, usmjereno na unapređenje obrazovnog i psihosocijalnog okruženja u školama, naglašavajući osnaživanje odnosa između nastavnika, učenika i njihovih roditelja.

Svrha istraživanja je potvrđivanje opravdanosti angažovanja socijalnih radnika u obrazovnom sistemu, kao i pružanje profesionalne podrške učenicima iz porodica opterećenih ekonomskim, socijalnim, zdravstvenim i obrazovnim rizicima, a prvenstveno djeci iz RE populacije.

Vaši odgovori su potpuno anonimni i koristiće se isključivo u svrhe istraživanja . Molimo vas da iskreno odgovorite na sva pitanja.

Opština: _____ Naselje: _____

Datum: _____ Anketar: _____

1. Ime i prezime djeteta _____

2. Mjesto i datum rođenja _____

3. Pravni status:

- Upisan/a u registar rođenih u Crnoj Gori DA NE
- Upisan/a u registar državljana zemlje porijekla DA NE
(Kosovo, Srbija, dr.)

•	Putna isprava-pasoš	DA	NE
•	Dozvola za privremeni borak	DA	NE
•	Dozvola za stalni boravak	DA	NE
•	Državljanstvo Crne Gore	DA	NE
4. Da li pohađa:
•	Predškolsku ustanovu	DA	NE
•	Ustanovu za osnovno obrazovanje	DA	NE
•	Ustanovu za srednje obrazovanje	DA	NE
5. Da li je dijete ranije pohađalo obrazovne ustanove: DA NE

Ukoliko je dijete pohađalo vrtić/osnovnu školu, iz kojeg razloga je prestalo:

6. Ukoliko je dijete pohađalo ustanovu za osnovno/ srednje obrazovanje koliko je razreda završilo:

7. Da li se dijete, pored maternjeg, služi i crnogorskim jezikom:

DA NE

8. Da li dijete ima zdravstvenih smetnji u obavljanju svakodnevni
aktivnosti: DA NE

Ukoliko je odgovor DA, navesti koje:

9. Utisak i napomena

Podaci za upitnik dobijeni od strane roditelja odnosno staratelja

Upitnik popunio/a

1. _____

2. _____

Roditelj odnosno staratelj

Lice koje je dalo podatke u potpunosti upoznato sa upisanim podacima

Svojeručni potpis:

Datum: _____

Ministarstvo
prosvjete, nauke
i inovacija

Broj: 06/1-04-603/26-4283/3
Podgorica, 2. jun 2026. godine

**Help - Hilfe zur Selbsthilfe
NVU Institut za projekte**

Podgorica
Bul. Knjaza Danila 13/15
(Zgrada Linea II/14)

Uvaženi,

Povodom Vašeg obraćanja Ministarstvu prosvjete, nauke i inovacija molbom za saglasnost za realizaciju istraživanja opravdanosti angažovanja socijalnih radnika u obrazovnom sistemu, kao i o pružanju profesionalne podrške učenicima iz porodica opterećenih ekonomskim, socijalnim, zdravstvenim i obrazovnim rizicima, a prvenstveno djeci iz RE populacije u Crnoj Gori, obratili smo se Zavodu za školstvo koji je nakon razmatranja prispjele dokumentacije dao pozitivno mišljenje za njegovu realizaciju.

Cijeneci značaj ovog istraživanja, Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija je saglasno da se navedene aktivnosti realizuju.

U saradnji sa direktorima ustanova aktivnosti treba realizovati tako da ne utiču na redovno odvijanje obrazovno-vaspitnog procesa.

Prilog: Stručno mišljenje Zavoda za školstvo, broj 01/1-041/26-1378/2 od 19. maja 2026. godine.

S poštovanjem,

**GENERALNA DIREKTORICA
DIREKTORATA**

Svetlana DROBNJAK

Svetlana Drobniak

Crna Gora
Zavod za školstvo

Pisarnica - INOVACIJA

Primijeno:		01.06.2026	
Org. jed.	Jed. klas. zbir.	Redni broj	Vrijednost
06/1-	04-	603/26-	4283/2

Br: 01/1-041/26-1378/2

Podgorica |

19.5.2026.

MINISTARSTVO PROSVJETE, NAUKE I INOVACIJA
- GENERALNA DIREKTORICA DIREKTORATA ZA
GIMNAZIJSKO I STRUČNO OBRAZOVANJE **Svetlana Drobnjak** -

Veza: Vaš dopis br. 06/1-04-603/26-4283/2

Predmet: Stručno mišljenje o istraživanju opravdanosti uključivanja socijalnih radnika i socijalnih radnica u sistem obrazovanja

Poštovana,

Povodom Vašeg obraćanja kojim od Zavoda za školstvo tražite stručno mišljenje u svrhu izdavanja saglasnosti za sprovođenje istraživanja opravdanosti uključivanja socijalnih radnika i socijalnih radnica u sistem obrazovanja, kao i o pružanju profesionalne podrške učenicima i učenicama iz porodica opterećenih ekonomskim, socijalnim, zdravstvenim i obrazovnim rizicima, a prvenstveno deci romske i egipćanske populacije u Crnoj Gori, navodimo sljedeće:

Istraživanje planira da sprovede njemačka humanitarno-razvojna organizacija Help-Hilfe zur Selbsthilfe i NVU Institut za projekte, analize i studije-IPAS iz Nikšića, za potrebe Ministarstva socijalnog staranja, brige o porodici i demografije. Istraživanje će obuhvatiti analizu postojećih potreba u školama, s posebnim fokusom na izazove s kojima se suočavaju učenici i učenice i roditelji koji su pripadnici romske i egipćanske zajednice, kao i zaposleni/e u školama.

U skladu sa istraživačkim ciljevima, primijeniti će se anketni upitnik kombinovanog tipa koji će sadržati niz zatvorenih pitanja namijenjenih nastavnom kadru obrazovno-vaspitnih ustanova u sljedećim opštinama: Berane, Budva, Herceg Novi, Nikšić, Pljevlja, Podgorica i Ulcinj.

Metodologija istraživanja omogućiti će identifikaciju socijalnih rizika kojima su izložene porodice koje žive u siromaštvu, a čije posljedice se direktno odražavaju na učenike i učenice, u vidu socijalne isključenosti, nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja. Istraživanje treba da ukaže na važnost i neophodnost angažovanja socijalnih radnika i socijalnih radnica u obrazovni sistem, s ciljem pružanja profesionalne podrške učenicima i učenicama iz porodica opterećenih ekonomskim, socijalnim, zdravstvenim i obrazovnim rizicima, a prvenstveno deci romske i egipćanske zajednice.

Na osnovu prethodno navedenog, Zavod za školstvo daje pozitivno stručno mišljenje i Ministarstvu prosvjete, nauke i inovacija preporučuje sprovođenje istraživanja opravdanosti uključivanja socijalnih radnika i socijalnih radnica u sistem obrazovanja, kao i o pružanju profesionalne podrške učenicima i učenicama iz porodica opterećenih ekonomskim, socijalnim, zdravstvenim i obrazovnim rizicima, a prvenstveno deci romske i egipćanske populacije u Crnoj Gori.

Srdačan pozdrav,

Obradila: Anita Marić

Kontakt telefon: 067831689

Anita Marić

DIREKTORICA

Raba Hodžić
Raba Hodžić